

EEN NIEUW[E] ACADEMIE [GEBOUW]

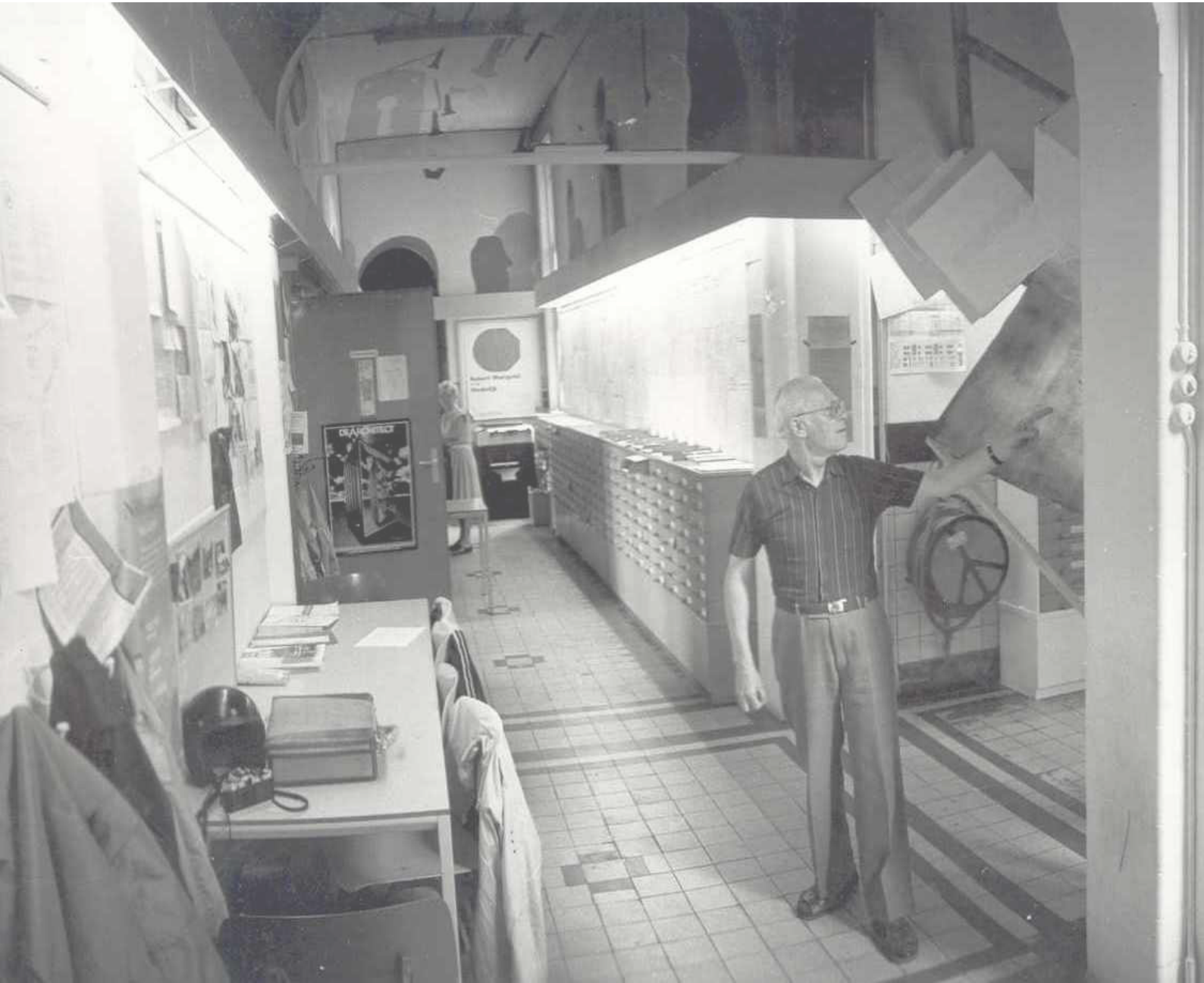

RAVB
STUDIO ACADEMIEGEBOUW

- Aura Luz Melis & Alba Tavares vanhoutte

Wessel Geysels

- 2023

VAKMAN

/

VERNIEUWER

IN DE SPAGAAT DOOR ZOWEL DE VAKMAN ALS DE VERNIEUWER VAN MORGEN OP TE WILLEN LEIDEN

**HET VAKDEBAT LIJKT TE VER-
DWIJNEN BIJ DE ECONOMI-
SCHE CRISIS EN GEEN RICH-
TING WAAR WE ONS TEGEN
AF KUNNEN ZETTEN**

OPROEP OM JE NADRUKKELIJKER
OP TE WERPEN ALS LABORATORIUM VAN
DE STAD

**WAAR DE POLITIEKE, ECONOMISCHE
EN SOCIALE ONTWIKKELINGEN VRAGEN
OM INNOVATIE EN EXPERIMENT DAAR
DWINGT DE MARKT TOT HET LEVEREN
VAN GECERTIFICEERDE DIENSTEN**

**VERSCHUIVING VAN BOUWMEESTER
NAAR ONTWERPEND ONDERZOEKER
MET SPECIALISATIE BREDER DAN DE BEP**

opleiding als geheel is het natuurlijk lastig om uniforme kwaliteit te leveren als de helft van het onderwijsprogramma –namelijk het praktijkdeel- maar beperkt te controleren is. De oplossing van de Academie is om de verantwoordelijkheid nadrukkelijk bij de student te leggen om te sturen op het creëren van een werksituatie die de beste voedingsbodem is voor zijn of haar ontwikkeling. Zo wisselen academiestudenten tijdens hun opleiding vaak bewust enkele keren van baan. Dat kost natuurlijk wel energie. Het opzetten van een *traineeshipmodel*, waarbij Academiestudenten verschillende vaardigheden bij verschillende bureaus kunnen ontwikkelen zou, voor zowel de studenten als de bureaus een interessant alternatief kunnen bieden. Het leggen van de verantwoordelijkheid bij de studenten is even praktisch als strategisch. Praktisch, omdat de Academie hiermee niet onnodig veel werk naar zichzelf toetroekt. Strategisch, omdat het activeren van het eigen handelen, van de zelfredzaamheid en van het ontwikkelen van eigen verantwoordelijkheidsgevoel niet alleen hoort bij onderwijs op masterniveau, maar bovendien omdat het waarschijnlijk de belangrijkste basisvaardigheden zijn die de nieuwe generatie architecten nodig heeft om in de veranderende beroepspraktijk het hoofd boven water te houden.

Wat is de betekenis van het concurrent model nu en in de toekomst?

In tegenstelling met bijvoorbeeld de opleiding Bouwkunde aan de TU Delft kan en moet de Academie vanwege het *concurrent model* snel reageren op de veranderende beroepspraktijk. De Academie zelf omschrijft deze symbiose als volgt: "De opleidingen functioneren als onderdeel van hun actuele, zich ontwikkelende beroepsuitoefening. [...] De praktijkervaring stelt hen [studenten] namelijk in staat de relevantie van het onderwijs te beoordelen. Omgekeerd biedt het onderwijs studenten een kritische blik op de kwaliteit van hun beroepspraktijk. Deze (zelf) reflectie leidt als onderdeel van de opleiding tot een wezenlijke verdieping van de professionele vorming van de student³." Een evaluatie van de ontwikkeling van het *concurrent model* moet dan ook vooral worden gezien vanuit de veranderende beroepspraktijk, of nog breder, vanuit een veranderende maatschappij.

"Gelijktijdig blijkt de academie in crisistijden ook een veerkrachtig platform. Voor werkgevers – die op de academie vaak ook een docentenrol vervullen – is de academie een rijke pluktuin van potentievolle ontwerpers."

En in het oog springend probleem van de diepgewortelde relatie tussen praktijk en onderwijs heeft zich natuurlijk recent getoond. Waar veel opleidingsinstituten juist floreren in tijden van economische crisis, toont zich hier de achilleshiel van de Academie. De beroepspraktijk bevindt zich in zwaar weer, en dat merken de Academiestudenten. De financiële crisis heeft een kaalslag veroorzaakt in het aantal en in de omvang van de Nederlandse architectenbureaus. De omzetten zijn meer dan gehalveerd. Tijdens de ergste jaren betekende dit dat het moeilijk werd voor Academiestudenten om aan een passende werkplek te komen. Dat heeft de instroom onder druk gezet. Gelijktijdig blijkt de Academie in crisistijden ook een veerkrachtig platform. Voor werkgevers – die op de Academie vaak ook een docentenrol vervullen – is zij een rijke pluktuin van potentievolle ontwerpers. Daarnaast blijken academiestudenten geliefd vanwege de kwaliteiten die eerder in dit essay zijn beschreven.

Financiële crisissen komen en gaan met de regelmaat van de klok. De Academie kan zich hier op voorbereiden door partnerships met architectenbureaus te versterken en door samen met de beroepspraktijk de eerder genoemde *traineeships* uit te werken. In alle gevallen zou de Academie erop moeten blijven letten dat hun studenten een volwaardige werkervaring

VOORBIJ BOUWMEESTERSCHAP

opdoen, ook in tijden van crisis. Anders ondergraaft het systeem zichzelf. Voor de inhoud van de opleiding aan de Academie is de structurele verandering die de beroepspraktijk doormaakt ingrijpender. Ook nu de bouw weer aantrekt, blijken er heel andere vragen bij architecten te komen dan voorheen. De architect als bouwmeester, het gedroomde ideaalbeeld dat nog steeds veel architecten er op nahouden, staat enorm onder druk. Met name bouwbedrijven vervullen deze rol inmiddels steeds vaker en naar tevredenheid van opdrachtgevers. Zij nemen immers de financiële risico's en verantwoordelijkheid op zich waar de steeds mondiger wordende consument om vraagt. De rol van de architect schuift hierdoor steeds verder naar voren in het proces. Aan de ene kant betekent dit een verschromping van de opdrachtomvang tot de vroege ontwerpfasen. Aan de andere kant liggen er kansen, bijvoorbeeld in de vorm van ontwerpend onderzoek. Architecten worden dan ingeschakeld om complexe maatschappelijke vraagstukken op het gebied van bijvoorbeeld duurzaamheid, gezondheid maar ook het effect van *'the internet of things'* op de gebouwde omgeving op te pakken, te herdefiniëren en met vernieuwende oplossingen te komen. Zo kunnen architecten weer echte innovators worden, de 'Leonardo's da Vinci's' van de 21^e eeuw. Het vak is ook diffuser aan het worden. Architecten gaan zelf ontwikkelen, ze positioneren zichzelf als experts op het gebied van bijvoorbeeld CPO (Collectief Particulier Opdrachtgeverschap) projecten, tijdelijk ruimtegebruik of infrastructuur voor fietsers. Een andere groep ontwikkelt zich juist als faciliterende architect met onderscheidende kennis op het gebied van BIM en 3D printing. In plaats van een architect *universalis* ontstaat er dus een scala aan profielen voor architecten. Dit heeft gevolgen voor het *concurrent model*.

³ Rotterdamse Academie voor Bouwkunst (2007) Kritische Zelfreflectie. Document geschreven ten bate van de Accreditatie door de NVAO uit 2007

Het concurrent model: van pragmatisme tot protocol

Hoewel het *concurrent* onderwijs ideaal is als opleidingsmodel voor beroepsbeoefenaars, is de praktijkcomponent eerder vanuit pragmatisme dan vanuit idealisme ontstaan. Halverwege de 19^e eeuw richtte een groep van welvarende Rotterdamse ondernemers annex kunstliefhebbers de Vereniging Academie van Beeldende Kunsten & Technische Wetenschappen (ABKTW) op. Hun actieve bemoeienis met het onderwijs had vooral tot doel om te voorzien in goed geschoold personeel voor hun eigen ondernemingen. Uit de ABKTW is de Rotterdamse Academie van Bouwkunst zoals we die vandaag kennen ontstaan. Hoewel het onderwijs aan de Academie zich sindsdien sterk heeft ontwikkeld, is het model waarbij studenten parallel werken en leren een stevig anker gebleken. Toch duurde het tot begin jaren '90 voordat het werk dat studenten in de praktijk deden ook formeel onderdeel werd van de toetsing en eindbeoordeling. Deze formalisering was een gevolg van wijzigingen in het onderwijsbestel, net name door het ontstaan van zogenaamde 1e en 2e fase opleidingen als voorloper op het Bachelor - Master stelsel. De populatie op de Academie veranderde daardoor van studenten met ervaring in de beroepspraktijk naar studenten die als startende beroepsbeoefenaar aan met de opleiding begonnen. De toenmalige Academie van Bouwkunst Rotterdam (AvBR) nam destijds de leiding in het proces dat leidde tot de formele erkenning van de beroepspraktijk als onderdeel van de opleidingen aan de Academies. Er werden criteria opgezet en formulieren uitgewerkt voor de praktijktoetsing, die we nu kennen als de praktijkshow. Om een structurele band met de beroepspraktijk te borgen, werden bureaubezoeken en een gezamenlijke jaarlijkse evaluatie van de beroepspraktijk in het leven geroepen. De Academies onderhielden contact met de studenten over hun werkplek en hielpen actief bij het zoeken naar geschikt werk. Op basis van deze aanpak werden de opleidingen aan de Academie van Bouwkunst in Nederland per 1 september 1992 onder de naam *concurrency*-opleidingen officieel erkend als opleidingen waarvan het praktijkdeel de helft vormt.

In 2001 werd de Academie voor de eerste keer geaccrediteerd door een commissie onder leiding van Rijksbouwmeester Jo Coenen. Het oordeel over het *concurrent* model was in de basis positief. Toch was er kritiek op de aandacht voor het buitenschoolse curriculum. Het ontbrak volgens de commissie aan aparte leerdoelen en eindtermen voor de beroepspraktijk. De beoordeling, controle en daardoor zicht op wat de studenten in de praktijk deden was onvoldoende. Ook was het contact tussen werkgevers en opleidingen naar het idee van de commissie niet genoeg ontwikkeld. Kortom, zo concludeerde de commissie, "wordt het tijd dat de academies duidelijk maken, in welke mate de praktijk onderdeel van het curriculum moet zijn om voor de architectentitel in aanmerking te komen. In de *concurrency* opzet dienen de academies beleid te formuleren en uit te voeren voor de inrichting van het buitenschools curriculum, de organisatie van het praktijkdeel, de begeleiding en beoordeling van studenten."

In reactie op deze kritiek gingen de academies gezamenlijk een traject in om de integratie van de beroepspraktijk in het academieonderwijs beter te borgen. In 2007 verscheen het

onderzoeksrapport van Commissie Asselbergs, waarin werd vastgesteld dat "het buitenschoolse curriculum van de academies binnen de huidige context voldoende van kwaliteit is, om opname van afgestudeerden in het Architectenregister te rechtvaardigen". Met de kennis van vandaag rijst het vermoeden dat de commissie waarschijnlijk toen al een andere agenda had bij het schrijven van dit rapport. Zo ontwikkelde het *concurrent* onderwijs zich al dan niet bewust tot een didactische werkwijze die uiteindelijk model stond voor de regeling van de Beroepservaringperiode, de BEP. Deze uitvoeringsmaatregel is onderdeel van de herziening van de Wet op de Architectentitel in 2010. De regeling houdt in dat sinds 1 januari 2015 naast de mastertitel minimaal twee jaar aantoonbare beroepservaring een voorwaarde is voor inschrijving in het Architectenregister².

CONCURRENTMODEL EN VERHOUDING WERKGEVER / -NEMER

Een stedelijk laboratorium

In 1987 schrijft Frits Palmboom, destijds stedenbouwkundig ontwerper voor de gemeente Rotterdam, een brief waarin hij de Academie oproept zich nadrukkelijker op te werpen als laboratorium voor de stad, als plek waar nieuwe ideeën kunnen ontstaan en gedegen onderzoek wordt ontwikkeld. Want: "Wat we nu maken is immers de toetssteen van wat we in de toekomst maken."

we in de toekomst maken." Bert van Meggelen, vanaf de vroege jaren zeventig werkzaam bij de Academie en sinds 1988 directeur, pakt de handschoen op. Van Meggelen: "Als directeur zag ik het als mijn rol om de band tussen de stad en academie heel stevig te maken, met alle instrumenten die een school heeft."

In de jaren zeventig was die band nog evident geweest. Naar aanleiding van grootschalige sloopplannen van de oude wijken rondom het centrum kwamen de bewoners van de wijken in opstand. Zij werden geholpen door studenten van de Academie, deels op hun eigen initiatief en deels doordat de Academie op verzoek van de bestaande bewonersverenigingen participeerde. Het onderwijs stond grotendeels in het teken van bewonersparticipatie en de focus lag op het organiseren van processen. Studenten trokken de wijken in en hielpen de bewoners met succes bij het organiseren van hun verzet: de waarde van bestaande wijken werd erkend en grootschalige sloop werd tegengehouden. Zo legden ze de basis voor de Rotterdamse stadsvernieuwing, waarin bewoners meedenken over de ontwikkeling van de wijken en de gemeente al snel de organiserende rol op zich neemt.

Langzamerhand verschuift de focus echter. Van Meggelen: "Mede door de manier van denken van Riek Bakker (vanaf 1985 directeur Stadsontwikkeling Rotterdam - red) deden andere aspecten hun intrede in het onderwijs. Het ging meer over de grote lijnen, het verschoof van architectuur naar stedenbouw. Dat hebben we als academie sterk opgepikt."

Zelfbesef en positiebepaling

Tijdens het gesprek wordt het meerdere keren opgemerkt: de belangrijkste constante in het onderwijs van de Academie is de ondersteuning bij de persoonlijke ontwikkeling. Het gaat om het opbouwen van zelfkennis, het vinden van een al dan niet filosofisch antwoord op de vraag waarom iemand architect of stedenbouwkundige wil worden, om het ontwikkelen van zelfbewustzijn door vakmanschap; het kiezen van een positie, het ontwikkelen van een eigen handschrift en om het vinden van een balans: tussen praktische kennis en theorie, tussen intuïtie en ratio.

De individuele student wordt ondersteund bij het bepalen van een eigen positie, het 'eigen maatpakje', zoals *Floris* het formuleert. 'Een goede docent is iemand die heel fijn aanvoelt wie hij voor zich heeft en hoe hij iemand moet benaderen', stelt *Van der Molen*, dus een docent met een opvatting over het vak en een duidelijk werkmethodek. Hij nodigde in zijn periode als coördinator architectuur bewust een divers docentengedezelschap uit om ontwerponderwijs te geven. Op deze manier konden de studenten kennismaken met verschillende posities. Deze strategie wordt nu nog steeds gevolgd.

POSITIONEREN! TERWIJL VAKDEBAT MIST

Toch blijkt het voor studenten moeilijk om zichzelf te positioneren. In algemene zin worden ontwerpers, zowel studenten als ook gastdocenten, steeds a-politiek. Als een van de oorzaken hiervan wordt het verdwijnen van het vakdebat genoemd. *Struijs'* verklaring: 'we hebben nu te maken met een economische crisis, er is geen architectonisch idee waar we ons tegen af kunnen zetten.' *Veldhuis* beaamt dat: 'de periode tussen 1960 en 1980 waarin activisme de toon zette, was een uitzondering in de geschiedenis. Tegenover de destructieve revolutie stellen wij nu het concept van de geleidelijke evolutie die voortbouwt op de lange lijnen binnen ons vakgebied.'

Taal speelt daarbij een belangrijke rol, aldus *Veldhuis*, zeker in het onderwijs. 'Omdat wij een nauwe samenhang zien tussen taal en onze (bouw) cultuur is een belangrijk deel van het onderwijsprogramma nog steeds in het Nederlands. Niet in de laatste plaats omdat zowel docenten als studenten zich het best en meest genuanceerd kunnen uitspreken in hun moedertaal.'

Onveranderlijkheid is een illusie. De wereld is gelijktijdig stabiel én dynamisch, wist de filosoof Heraclitus al in de vijfde eeuw voor Christus. *Panta Rhei*, alles stroomt, is de pregnante uitspraak die aan Heraclitus wordt toegeschreven. Of concreter uitgedrukt: je kunt niet twee keer in dezelfde rivier stappen. Om bij dit beeld te blijven: de rivierbedding in het onderwijs van de Academie, de vaste grond, bestaat uit ontwerpvirtuositeit, vakbeheersing, het ontwikkelen van zelfbesef en positiebepaling. Ontwerpvirtuositeit als intellectueel overzicht, ontwerp-kunde en ontwerp-kennis, en het ontwikkelen van zelfkennis, hebben over de eeuwen heen hun waarden bewezen, en wellicht al vanaf Vitruvius. Maar het is duidelijk dat de voor studenten als onveranderlijk waardevol geziene bagage steeds weer anders wordt geïnterpreteerd en vernieuwd wordt aangeboden. Het samenspel tussen de 'vaste grond' en de persoonlijke impact van de coördinatoren en de hoofden, de onderwijsstaf en de gastdocenten, het stromende, veranderlijk-onveranderlijke rivierwater uit het beeld van Heraclitus, bepalen het ontwerponderwijs op de Academie.

VOERTAAL BEWUST NEDERLANDS

SPAGAAT VAKMAN / VERNIEUWER IN ACADEMIE EN VOORAL PRAKTIJK

Spagaat

Een academie van bouwkunst bevindt zich in een spagaat door zowel de vakman van nu als de vernieuwer van morgen te willen opleiden. Geen academie stelt zich tevreden met het afleveren van gewoon vakbekwame architecten. De lat ligt hoger. En dat is ook aan het afstudeerwerk af te zien. Studenten

staande vak, proberen ook een positie daarin te verwoorden, proberen hun vinger achter mechanismen en verhoudingen te krijgen, om van daaruit opnieuw, persoonlijk, te formuleren wat architectuur of stedenbouw is of wat het kan zijn. De Academie moet in het traject dat naar deze meesterproef toeleidt dus laveren tussen het bieden van vaardigheden en zekerheden, en tegelijkertijd het onzekerheidsprincipe activeren: de wil en het vermogen ter discussie te stellen, te bevragen, nieuwe wegen te zoeken. Je kunt stellen dat dit laatste voor alle wetenschappen geldt en daarmee voor alle universitaire opleidingen, maar juist de binding met een vak en de vakuitoefening deze kwestie zo specifiek voor architectuur en stedenbouw pran-

gend maakt. De Europese architectenrichtlijn en de nationale Wet op de Architectentitel dwingen in de richting van het betrouwbaar, gedegen vakmanschap, maar het vakgebied zelf roept iets anders. Of liever gezegd: dat vakgebied wordt door dezelfde spagaat geteisterd waar de Academie zich mee moet verstaan. Waar de politieke, economische en sociale ontwikkelingen vragen om innovatie en experiment, daar dwingt de markt tot het leveren van gecertificeerde diensten. In dat opzicht

zijn de marges door de jaren heen steeds smaller geworden. De Academie stimuleert (nog steeds) de wil om het beste te leveren dat jij kunt maken en niet te rusten tot dit punt bereikt is. Niet het pragmatische argument de doorslag laten geven (geld op, tijd op, project klaar), maar de zelfgestelde norm waaraan het werk moet voldoen, centraal stellen.

**GEEN BEDREIGENDE 'MARKT/PRAK-
TIJK
MAAR VERRUIMEND!**

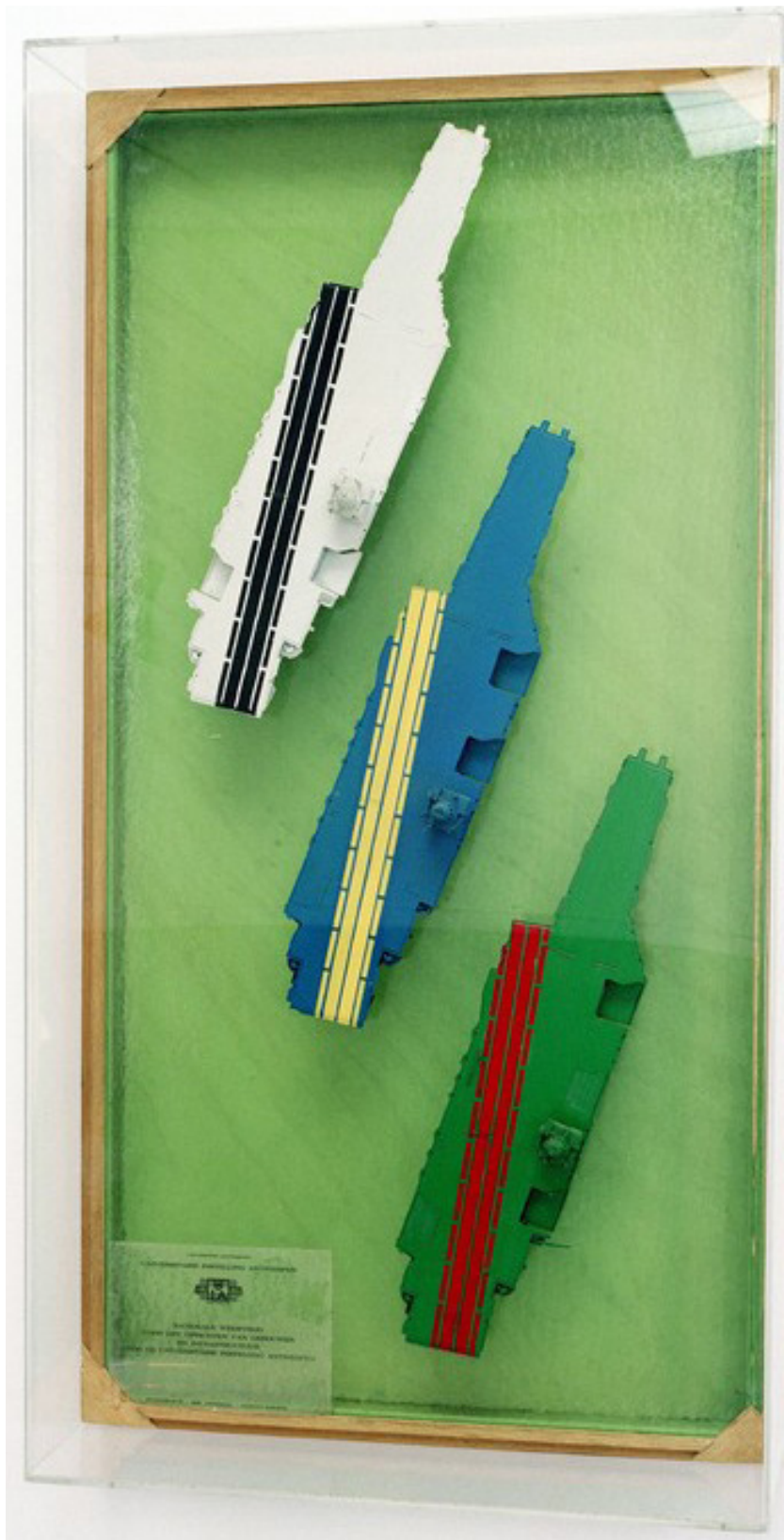

VERHUIZEN

*KLEINE ACADEMIE ALS DEZE PAST BE-
SCHEIDENHEID. PRIMAIRE DOEL IS GOEDE
ARCHITECTEN EN STEDENBOUWKUNDI-
GEN OPLEIDEN*

*‘ACTOR IN DE RUIMTE-
LIJKE ONTWIKKELING
EN VAKONTWIKKELING’*

Luc Deleu

1972-1982

Mixed Media, 110 x 60 x 25 cm.

Materials: wood, plastic, paint, plexi

Collection: Collection M HKA, Antwerp, Bruikleen UA, Universiteit Antwerpen
(Inv. no. S0114).

Mobile Medium University (Floating UIA) de 1972 est une des premières propositions architectoniques de Luc Deleu. Le M HKA possède la version « revisitée » de 1982. Durant la guerre du Vietnam, Deleu a joué avec l'idée d'engager trois porte-avions aux couleurs vives dans un périple perpétuel offrant à bord l'ensemble des cursus de l'université d'Anvers. Ce thème de la mobilité et du déplacement est aussi présent dans ses *Proposals* (1972-1980) dont quatre pièces appartiennent à la collection du M HKA. La série formule des approches anarchistes quelque peu saugrenues, mais crédibles, de questions qui, à ce jour, demandent toujours d'être abordées et résolues, comme l'environnement (l'agriculture urbaine, par exemple), le contrat social (des émissions télévisées non programmées, par exemple) ou la mémoire collective (récupérer des monuments historiques pour y installer du logement social, par exemple).

L'anti-bâtitseur belge, militant d'un geste architectural non interventionniste, a réactualisé poétiquement l'idée du Grand Tour au début des années 1970, sur fond de revendications pacifistes.

Si comme le recommandait déjà Montaigne dans ses *Essais*, les voyages forment bien la jeunesse, force est de reconnaître que le concept de campus est en soi antinomique avec l'idée d'un tel nomadisme formateur. Etymologiquement, il lie au contraire l'idée de formation avec celui de retraite et de sédentarité, usant de la métaphore agricole pour décrire le processus académique d'enracinement. À l'heure de la mobilité tout azimut, où même les musées comme le Centre Pompidou emboîtent le pas des Fonds régionaux d'art contemporain pour larguer les amarres et aller au devant du monde, c'est dans une forme contemporaine que réapparaît l'idéal éducatif du « Grand Tour » qui, aux XVIIIe et XIXe siècles, concluait les années d'apprentissage de la jeunesse européenne par un voyage initiatique à travers l'Europe, jusqu'en Italie

ACADEMIE ALS REIZEND VLIEGDEKSCHIP DE WERELD ROND

S'il est de mise aujourd'hui que les étudiants parachèvent leur cursus universitaire par une année passée à l'étranger, ces expériences ressortent plus d'une translation géographique cours en tant que tel. Car le voyage, plus encore que sa destination, symbolise un cheminement intellectuel, un horizon à atteindre, un rite de passage. C'est cette idée qui sous-tend le projet utopique de Luc Deleu à qui le centre d'art et d'architecture Stroom de La Haye (Pays-Bas) vient de consacrer une exposition rétrospective, que l'on retrouvera à la rentrée prochaine à la galerie Annie Gentils à Anvers. Dans la lignée du nomadisme architectural et urbain d'Archigram, cet architecte et sculpteur belge, aussi connu pour ses projets fouss consistant à bombarder le soleil de nos déchets radioactifs que par ses sculptures monumentales à base de containers, est un partisan du tout-mobile.

En 1972, dans le contexte d'une guerre du Vietnam qui s'éternise, il répond à un appel d'offre pour la nouvelle université d'Anvers en proposant de transformer trois porte-avions en université flottante capable d'embarquer chacun 4 000 étudiants. « Je trouvais stupide d'exiler les étudiants hors de la ville sur un campus à l'américaine, estime-t-il. Hostile par ailleurs à la trop grande pression architecturale dans les villes, j'ai imaginé ce statement anti-militariste, envoyant nos étudiants battre les fûts à la place de nos soldats ». Simple utopie d'un « anti-architecte » belge, ayant toujours préféré la spéculation architecturale et urbaine à la construction véritable ?

L'idée était pourtant bien dans l'air du temps à en juger par le projet, finalement avorté, d'un armateur de Hongkong qui racheta le RMS Queen Elizabeth en 1972 précisément pour le transformer en université flottante. Il faudra attendre 2007 pour que l'utopie vagabonde de Luc Deleu se réalise finalement à bord de l'Oceanic, un navire de croisière de 200 mètres de long transformé en université flottante, dans le cadre d'un ambitieux programme universitaire international réunissant sept universités du monde entier parmi lesquelles l'université de Californie à Berkeley, de Cardiff au Pays de Galles, mais aussi d'établissements du Ghana, de Chine, du Maroc, d'Australie et du Mexique. Deux cents étudiants de trente-cinq nationalités embarquent à Athènes sur leur *Scholar Ship* à destination de Hongkong, faisant escale au Portugal, à Panama, aux îles Galapagos, à Tahiti, en Australie et en Chine. Après un second « Grand tour » partant de Hongkong pour arriver à Rotterdam, dans la ville d'Erasmus, le projet est aujourd'hui en quête de financement pour repartir en mer prochainement. Heureux qui, comme Ulysse, a fait un beau voyage...

Jérôme Poggi, 29 mars 2013

Opkomst van ontwerpdenken

Ontwerpen wordt in toenemende mate als een eigen kennisvorm begrepen. Dit is een flink verschil met de opvattingen die het onderwijs in de jaren zeventig kenmerkten en waarin werd uitgegaan van de verwetenschappelijking van de architectuur met behulp van allerlei kwantitatieve en kwalitatieve ontwerpmethoden. Maar ook onderscheidt het huidige ontwerpdenken zich sterk van de op kunst geïnspireerde methodieken van de jaren negentig. Was ontwerpen eerst het stellen van een probleem, dat uit elkaar te nemen en als beheersbare subproblemen op te lossen, nu is ontwerpen het bereiken van een synthese van tegenstrijdige en onvolledige informatie, doelen en waarden.

Op basis hiervan kunnen we verschillende praktijken waarnemen die zich onderscheiden door de rol die de elementen van de architectuur van de stad spelen. Onderwerp van genoemde synthese is het in essentie bepalende samenspel tussen gebouw en activiteiten van de gebruikers en bewoners. In haar performatieve karakter maakt dit de architectuur van de stad tot een constellatie van ruimtelijke situaties. Deze belangstelling voor de architectuur van de stad komt in verschillende fasen van het totale ontwerpproces tot uiting. Ontwerpen begint al bij het complexe beslissingsproces waaraan een veelvoud van actoren betrokken is en strekt zich uit tot het moment waarop de gebruikers en de bewoners de architectuur aanvaarden.

Interessant is dat je studenten niet tegelijkertijd kunt vragen waarom ze iets doen, wat ze doen en hoe ze dit gaan doen. Een bekend probleem is dat studenten nog geen gebouw kunnen bedenken als ze niet hebben geleerd om te tekenen of hoe ze met teken- en renderprogramma's moeten omgaan. Doel zal steeds zijn uit te komen op een punt waar ze alleen nog met architectuur bezig kunnen zijn.

VAKBEKWAAMHEID TEN OPZICHTE VAN ZELFONTPLOOIING

Kritisch denkvermogen

We zijn weer terug bij het begin van dit stuk. De huidige netwerk-samenleving roept de vraag op wat de bestands grootte is van de professie, hoe je het professionele werk kunt organiseren, en op welke manieren opgaven zijn op te lossen. In de praktijk blijken daar volstrekt nieuwe manieren in opkomst te zijn.

De vraag die we aan het begin opwierpen, kunnen we ook omdraaien: wat kan een academie bijdragen aan de stad en de samenleving? Op dit moment zien we het architectenvak steeds uitvoerender worden. De meeste ontwerpers maken de ontwerpschema's voor programma's die ergens anders zijn bedacht. Door nieuwe vragen te stellen kan het architectenvak weer op een hoger niveau komen. Dan kan je niet stil blijven staan bij een gefixeerd format met dito competenties. Als je 'thought leadership' nastreeft moet je blijven experimenteren om voorop te kunnen lopen.

Studenten in de architectuur dienen te weten hoe ze ramen en deuren ontwerpen, maar ook te leren hoe de maatschappij werkt en hoe ontwerpers daarin kunnen functioneren. Uitdaging voor de komende jaren is te komen tot een architectonische wending in de stedenbouw, een hernieuwde reflectie op de ruimtelijke kwaliteiten van de stad en daaraan gekoppeld het hernieuwde vermogen stadsruimtes te scheppen waarin individuele en collectieve processen van een stedelijke samenleving zich kunnen ontplooiën.

Het vergt keuzes die wellicht het kader van een academie te boven gaan. Voor een architectonische wending is echter onmisbaar dat studenten worden geprikkeld actief te worden. Academieonderwijs is daarvoor een plek bij uitstek. Het uitstippelen van een individueel curriculum is een instrument om studenten zelfsturend te maken.

Studenten zullen immers na hun studie hun beroep niet gaan uitoefenen in een 'bubble' die zich buiten de samenleving bevindt. Slechts weinigen zal het nog gegeven zijn spectaculaire musea te ontwerpen. De academie zou een plek kunnen zijn die de nieuwe generatie opleidt om kritisch te denken en te handelen. Alleen zo kan architectuur wederom steden maken, niet alleen maar ruimtes maar juist en vooral stedelijke ruimtes. Het is na vijftig jaar ontwerponderwijs een voor de hand liggende maar ook gigantische opgave.

Bronnen

Paul Bosse,
'Over onderwijs', *Platform*,
nr. 9, 1988, p. 28-31

Paul Bosse,
'Architectuuronderwijs en actualiteit',
Platform, nr. 35, p. 8-11

Hans van Dijk,
'De kraamkamer van de architectuur'.
Tien jaar Nederlandse studentenplannen',
Archis, 1993, nr. 5, p. 17-30

'Iktinosprijs 1987-1988',
Platform, nr. 11, 1989, p. 36

Daniel Libeskind,
'Open brief aan onderwijsgeevenden
en studenten in de architectuur',
Platform, nr. 9, 1988, p. 4-5

Bert van Meggelen,
'Een realiteit als programma',
Platform, nr. 22, 1994, p. 11-14

Bert van Meggelen,
'Academie van Bouwkunst Rotterdam.
Beelden en wensdenken,
werkelijkheden en verbeeldingen',
Platform, nr. 22, 1994, p. 17-21

Mirjam Plevier,
'Umberto Barbieri over onderwijs',
Platform, nr. 28, 1995, p. 23-24

Petra Roelfzema,
Geschiedenis van de Academie van
Bouwkunst Rotterdam, stageverslag, 2009

Andere tijden

Dat een school ergens geworteld is, dat ze een zekere verantwoordelijkheid heeft ten opzichte van haar omgeving, dat ze een actor kan zijn in de ruimtelijke ontwikkeling en vakontwikkeling; de argumenten die Bert van Meggelen ooit formuleerde, gelden nog steeds volop. Maar de omstandigheden ten opzichte van de jaren negentig verschillen, de school is kleiner geworden, taken en eisen die vanuit de overheid en het Hogeschoolverband worden gesteld zijn strakker, en de gemeentelijke instituten, waarmee voorheen gemakkelijk kon worden samengewerkt en die voor een flink deel van de financiering zorgden, zijn in omvang en betekenis geslonken. De bewegingsvrijheid voor de Academie voor mentale en fysieke reizen naar de buitenwereld is afgenomen en de tijd dat een student met een leuk plan bij de directeur kon binnenlopen en dat, ver voorbij de oorspronkelijk bedoelde omvang en ambitie, ook nog uitgevoerd kon krijgen, lijkt voorbij.

ANDERE TIJDEN... KLEINERE SCHOOL EN STRAKKERE EISEN

Onder Bakkers invloed breekt in de jaren tachtig een bloei-periode aan voor de stedelijke ontwikkeling van Rotterdam. In het kielzog van deze ontwikkeling ontstaat een levendig debat over de koers die Rotterdam zou moeten kiezen. Dit debat werd met name geëntameerd door de sectie architectuur van de Rotterdamse Kunststichting, waarin ook Bert van Meggelen zitting heeft. Vanaf 1982 organiseren zij een reeks AIR-manifestaties, groots opgezette en invloedrijke evenementen waarin de opgaven voor de stad door Nederlandse en buitenlandse ontwerpers verkend worden, van de Kop van Zuid (1982) tot aan de Hoeksche Waard (1999). Altijd is er wel een bijdrage van de Academie. Daarnaast knoopt de Academie directe samenwerking aan met partijen als het NAI, het Havenbedrijf en de DROS Rotterdam (later de dS+V). Met die laatste organiseert de Academie in 1987 en 1989 tweemaal de werkconferentie 'InterCities', waarin de Academie optrad als onderzoekslaboratorium en plaats van handeling voor conferenties over de ontwikkeling van de Kop van Zuid en het idee van de Randstad als metropool, waarin de stedelijke ontwikkeling in Rotterdam geconfronteerd wordt met andere Europese steden. Joost Schrijnen, vanaf 1992 directeur stedelijke ontwikkeling bij de DROS, is duidelijk over het belang hiervan: "Door middel van dat soort projecten organiseerden we onze countervailing power. Soms kregen we op onze sodemieter, maar dat was goed! Het leverde voor de dienst een relevante kritische reflectie op over hoe je aan een stad kunt werken." Schrijnen is dan ook uitgesproken over de rol van de academie: "Het feit dat we een architectuuracademie hadden was ontzettend belangrijk voor het architectuurklimaat van de stad. Dat er een plek is om na te denken over wat de stad is, wat stedelijkheid is, hoe de opgaven geformuleerd zouden moeten worden. Het schept een milieu van denken, dat is hoe ik het heb ervaren."

Op de golven van de tijd

In het nieuwe millennium zijn de kaarten anders geschud. Het stedelijke debat in Rotterdam krijgt een ander gezicht: de AIR-manifestaties maken in 2002 plaats voor architectuurcentrum AIR, dat vanaf nu door het jaar heen zorgdraagt voor het debat over stedelijke vraagstukken en de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR) doet zijn intrede. Tegelijkertijd verdwijnen er partijen. Het Berlage Instituut verhuist naar Delft en het NAI gaat op in Het Nieuwe Instituut. Ook het krachtenveld van stedelijke ontwikkeling verandert: na de overvloedige jaren negentig vermindert de slagkracht van de gemeente en winnen 'nieuwe' spelers als ontwikkelaars en bottom-up initiatieven aan invloed. Weet de Academie aan te haken bij deze nieuwe netwerken? Hoe definieert zij zich in dit nieuwe tijdsgewricht?

van Bouwkunst Rotterdam, past een kleine academie als deze bescheidenheid: "Ons primaire doel is goede architecten en stedenbouwkundigen op te leiden. Wat je vaak hoort is dat een onderwijsinstelling een kennisinstelling is, maar ik heb daar een dubbel gevoel over. Een onderwijsinstelling is in eerste lijn een onderwijsinstelling." Ook blijkt het lastiger de aansluiting te vinden bij relevante partijen nu het speelveld van stedelijke ontwikkeling veranderd is: "Tegenwoordig start het activisme rond het maken van de stad minder vanuit instituten maar eerder vanuit individuen en fluïde collectieven. In de

jaren zeventig vonden bewonersverenigingen en de Academie elkaar bijvoorbeeld makkelijk, nu zijn de Academie en haar studenten minder evident aangesloten op de nieuwe stadmakersnetwerken. Toch biedt de huidige tijd, met haar bottom-up bewegingen en ruimte voor andere spelers in de stedelijke ontwikkeling veel mogelijkheden voor een actieve bemoeienis met de stad. We programmeren dan ook welbewust opgaves in Rotterdam vanuit het idee dat dit relevante opgaves zijn waar de stad mee speelt."

'Streetwise' is zo'n project. Gedurende twee jaar onderzoeken studenten de rol en betekenis van de straat als sociale ruimte, een universeel onderwerp dat tegelijkertijd als zeer actuele Rotterdamse opgave wordt gedefinieerd. Via openbare lezingenreeksen en publicaties op onder meer de websites Archined en Vers Beton worden het onderzoek en de resultaten met de stad gedeeld. Patrick van der Klooster, sinds 2005 directeur van AIR, ziet het belang van een project als 'Streetwise'. "Tien jaar geleden heerste in Rotterdam de consensus: Als je bomen zoekt moet je naar het bos, en kinderen in de stad, dat hoort niet. Sindsdien heeft het idee postgevat dat Rotterdam ook wel een stad moet zijn waar het prettig moet zijn om te leven en te wonen. Dat gaat over stedelijke kwaliteit, over hoe de stad zachter en comfortabeler wordt. Dat is een maatschappelijke tendens, waar een project als Streetwise aan bijdraagt."

*"To create is to die a little bit.
To make place for new possibilities."*

"Is this kind of design bad? Do we lose control over traditional methods or did we wait too long and missed the train of progression and development?" citaat Winy Maas at Architecture 2.0

When I was asked for my vision for the Academy of tomorrow, the new location and facilities were of secondary importance. Of course, I am a great supporter of items like the CNC-milling machine and 24/7 access. But primarily, I found myself contemplating my (future) position within our practice.

I am searching for a merge with external factors and fields of profession in order to broaden my vision and control over the design process. This also includes the ability to operate in an international network. Nowadays, the advent of computers gives rise of better control over: information driven processes; parametric design; and complex geometries. A logical next step in the digital era, which makes it possible to finally build designs that couldn't be realized before (contributing to the quality of design, organization and infrastructure).

In my opinion the Academy is the place for such explorations. The complexities of the practical world hinder this if the necessary momentum is absent. Herein lays a paradox. The balance between basic design skills and innovative R&D can become unstable in such a short study. And the risk exists that theories and designs will become obsolete because of changing perceptions and techniques. I earlier hinted at the development of a prospectus which contains more space and guidance for new methods, techniques and visions of designing with ever changing conditions in technology, society, politics and economy. Something I initiated for myself in "GENesis" (graduation proposal). **I was actually surprised that the Academy had a broader mind than I anticipated.** So, it is crucial that the new location of the Academy will also trigger a more outspoken stance regarding these topics. ● RENÉ TOET

Typend voor de Academie is haar kleine omvang en het deeltijd-onderwijs. Op donderdagavond en vrijdag overdag beleeft de Academie topdrukke, daarbuiten is er vrijwel niemand. **Dit doet denken aan een evenement of festival.** Het inhuren van ruimte naar behoefte is het logisch gevolg. Mijn idee is dat het tijd wordt om de zaken om te draaien. De Academie zal moeten beschikken over een eigen ruimte en zelf de regie voeren. Een plek waar 7 dagen in de week 24 uur per dag mogelijkheden zijn voor allerlei activiteiten. Een plek waar maximale synergie plaatsvindt tussen onderwijs en praktijk. Om de ruimte optimaal te benutten kunnen beroepsgerelateerde instanties en bedrijven hier ook terecht om zo nu en dan uit hun dagelijkse context te treden. Het wordt een gebouw met zo groot mogelijke open ruimtes die flexibel indeelbaar zijn. Studenten en docenten maken naast hun eigen tools ook gebruik van "Academie-tools". Deze specifieke tools zitten in verrijdbare toolboxes en worden op het benodigde tijdstip tevoorschijn gehaald en geopend. Een atelier kan dan beschikken over enkele "atelier-boxen" waarin maquettes, schetsen en reeds verzamelde informatie gedurende de duur van het atelier worden bewaard in tentoongestelde situatie. Een atelier-box zou zelfs op locatie ingezet kunnen worden. De toolboxes dienen ook als ruimteafbakening en - in gesloten toestand - als billboard voor presentaties of tentoonstellingen. Aanvullende mogelijkheden zijn: audio- en videoboxen, bibliotheek-boxen, administratie-boxen, maquette-boxen enz. **De hele Academie in een box!** De Academie verdient een waardige plek in de stad. Een plek waar onderwijs en praktijk op het gebied van architectuur en stedenbouw worden gefaciliteerd. Het RDM-terrein zou zo'n omgeving kunnen zijn: de Maas met de binnenstad als decor op de achtergrond. Door haar omvang is de Academie zo flexibel dat het zich in ieder gebouw zal kunnen nestelen. De boxen kunnen wat mij betreft nu al gemaakt worden, onafhankelijk van waar de Academie heen verhuist. Het concept past overal. Dus boxen laden en op naar de volgende bestemming! ● TOM OUDJIK

**Academie als
evenement**

de nieuwe student

Het RDM-gebouw kan een prima plek zijn voor de Academie. Ik zeg kan, omdat de Academie in deze industriële en rauwe omgeving onvervaard stand zal moeten houden. De Academie zal een brutaal gebaar moeten maken. Het RDM gebouw zal mijn inziens niet gewoon in zijn huidige introverte situatie kunnen blijven bestaan en zal opgebroken moeten worden zodat er ruimte vrijkomt voor de studenten. Het zal niet alleen van de Academie een enorme hoeveelheid energie vragen om zich aan te passen aan haar nieuwe omgeving. **De student zal veel moeten veranderen in haar of zijn denkwijze en manier van doen.** Het is niet alleen een kwestie van een aangepast lesrooster. Er wordt ons een gebied toegeschreven dat een enorme vrijheid en potentie bevat. Kunnen wij die vrijheid claimen? Kunnen wij deze potentie benutten? In mijn ogen moet de Academie een grenzeloze vrijheid kennen waarin de student gemotiveerd wordt de mogelijkheden van de omgeving ten volle te benutten. Eindelijk krijgen we eens een mogelijkheid om een ruimte voor ons atelier te claimen waar we onze spullen kunnen laten staan. **Eindelijk is er ook de mogelijkheid om 1:1 maquettes te maken.** Het zijn deze mogelijkheden die wij als studenten met beide handen moeten aangrijpen. Dit kan alleen als de Academie een brutaal gebaar maakt. Een Academiestudent hoort niet thuis in een lokaal maar juist in een vrije omgeving waar zijn artistieke kant gestimuleerd wordt. Het is niet in het lokaal met haar dwingende muren maar juist buiten het lokaal waar de goede ideeën opbloeien. Daarom vind ik dat het RDM-gebouw opgebroken moet worden zodat er vrijheid gecreëerd wordt voor de nieuwe student aan de nieuwe Academie van Bouwkunst Rotterdam.

● CHRISTIAAN HARMSE

“Een lucide instituut”

Zouden we niet voordat we idealen definiëren, de Academie zelf moeten definiëren. Wellicht zit namelijk het ideaal al besloten in dat wat de Academie is. Ten eerste stel ik dus de vraag: wat is eigenlijk een Academie?

Een Academie van Bouwkunst is in architectuurland een zeer specifieke opleiding. Een Academie trekt ambitieuze, hardwerkende, serieuze studenten, heeft door haar combinatie met de beroepspraktijk een breed en veelzijdig netwerk en het onderwijs speelt zich af op de grens tussen praktijk en studie, realiteit en fictie. Het heeft een aantal ingrediënten in zich die het mogelijk maken om een open structuur te zijn, een klimaat waar discussie plaatsvindt, een plek waar werkelijke persoonlijke ontplooiing mogelijk is.

Een school die niet ophoudt bij de muren van het gebouw. Zou een ideale Academie niet gebruik moeten maken van de kwaliteiten die het al bevat. Misschien moeten we niet zozeer hard zoeken naar iets nieuws, maar het bestaande opnieuw uitvinden.

Als een Academie meer naar buiten treedt, haar netwerk uitbuit en verbonden sluit, is er waarschijnlijk ook een hernieuwde interesse voor datgene dat zich binnenin de Academie afspeelt. De wisselwerking tussen binnen en buiten is wat een Academie interessant maakt. **We zijn klein en dus flexibel, ambitieus, volwassen en kritisch, maar hopelijk niet pretentief.**

Kritisch herinterpreteren is mijn credo. Doe waar je goed in bent, gebruik de kwaliteiten! Maar een Academie moet zichzelf niet overschreeuwen. Een Academie moet wellicht even onaanwezig zijn als haar muren. Een lucide instituut dat aanwezig is door haar afwezigheid. ● FROUKJE VAN DE KLUNDERT

Academie als laboratorium

Architecten maken steeds meer gebruik van digitale hulpmiddelen om hun ideeën vorm te geven. Het is nu al mogelijk om in een volledig digitale wereld te verblijven (denk aan second life en virtual reality-technieken). Deze trend zal zich komende jaren steeds verder doorzetten. Wat betekent dat eigenlijk voor de Academie? Als een architect voortaan alles in zijn computer kan doen, is er dan nog wel een 'traditionele' Academie nodig? Ontwerpen kunnen namelijk in een digitale vorm gepresenteerd worden. Contacten kunnen onderhouden worden via chat, mail of samenkomsten in een digitale wereld. Willen wij eigenlijk wel dat het werkveld van de architect deze virtuele kant op gaat? Aangezien dit het einde van de fysieke Academie betekent? **Voor de Academie van de toekomst (atelier The Makeover) heb ik ervoor gekozen om juist helemaal het tegenovergestelde van de digitale Academie te maken, namelijk het laboratorium.**

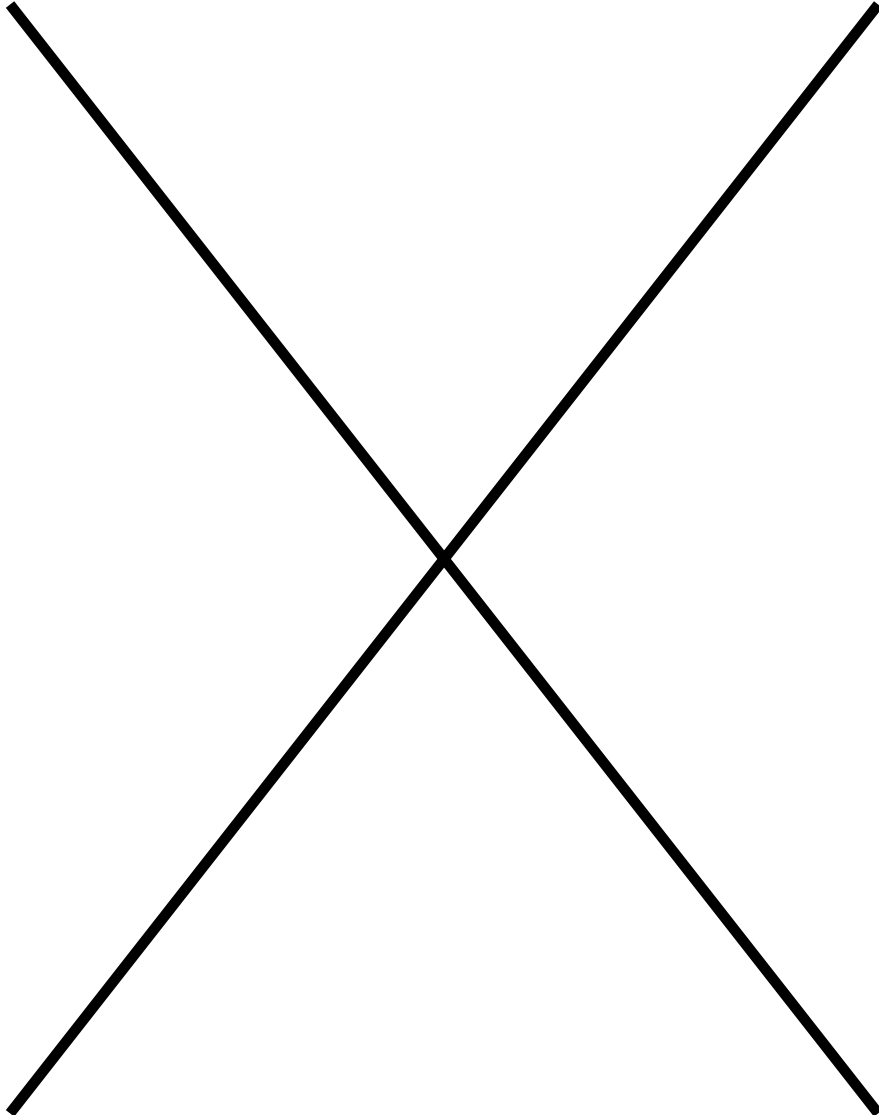
Een laboratorium voor architectuur waar studenten laboranten zijn. Een Academie waar naar hartenlust kan worden geëxperimenteerd met van alles en nog wat. Van maquettebouw tot experimenten met materialen. Waar de mogelijkheid is om bouwwerken één op één te testen door ze daadwerkelijk te bouwen. Een volledig fysieke Academie waarbij digitale technieken net als nu een aanvullende rol kunnen spelen maar niet de boventoon voeren. Kernwoorden voor deze vorm van onderwijs zijn: hoge ruimtes, open ruimtes, kortom: overmaat. Aangezien de Academie zelf ook een atelierruimte in de laatste verhuisplannen heeft laten zien, zit er schijnbaar wel ergens de drang om studenten meer laborant te laten zijn.

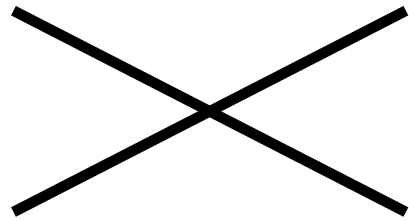
Heijplaat biedt de ruimte die nodig is voor deze vorm van onderwijs en is een inspirerende locatie, maar of het voor een Academie van Bouwkunst op zich de juiste plaats is binnen een stad...? ●

PAUL VAN DEN BERGE

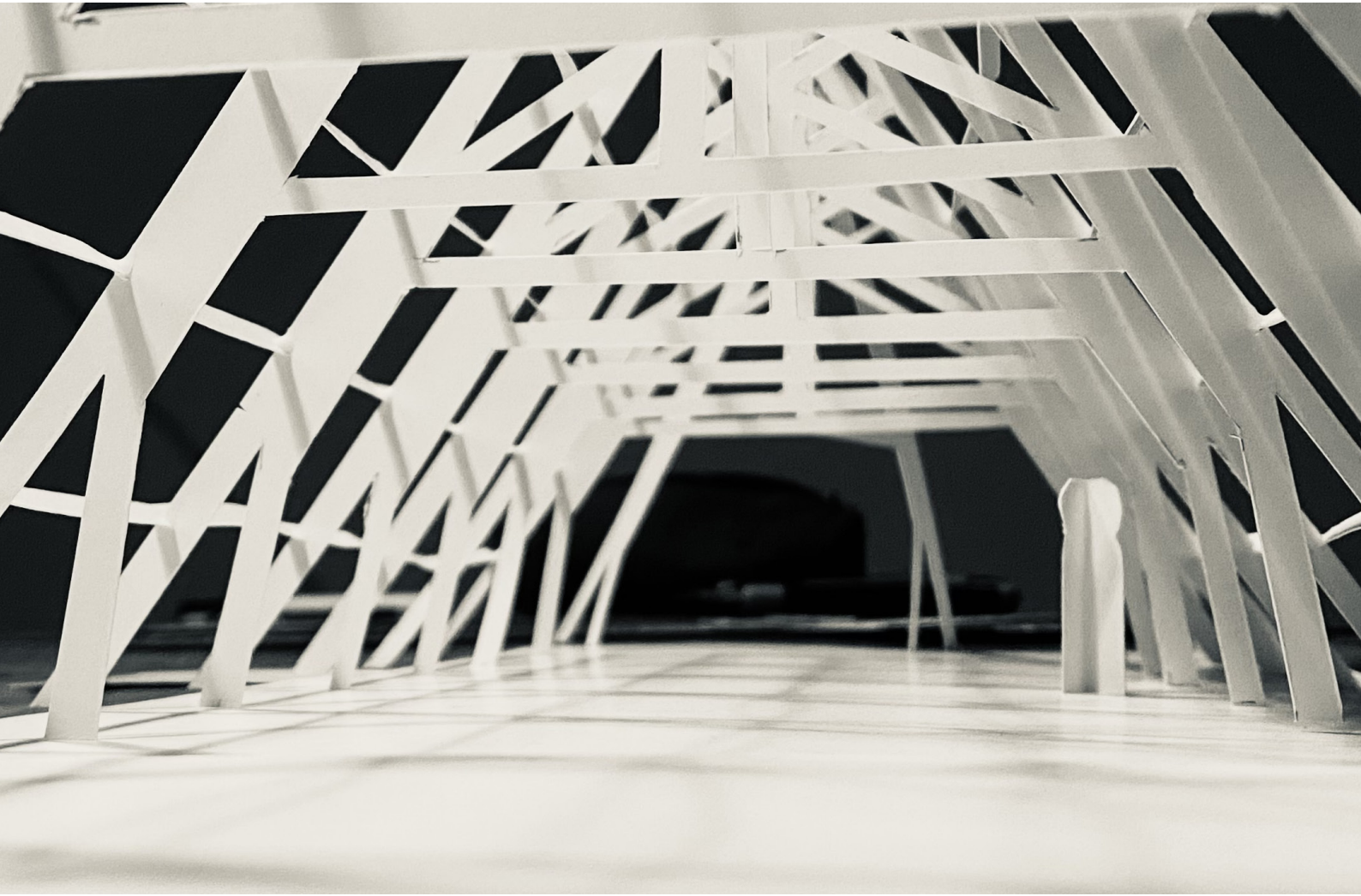
RDM- campus

Als het huidige onderwijssysteem gehandhaafd blijft zal een verhuizing naar Heijplaat niet méér opleveren dan een locatie elders. De overmaat aan ruimte en post-industriële omgeving van Heijplaat bieden echter mogelijkheden. Om de potenties van Heijplaat volledig te benutten en de vestiging van de Academie op deze plaats een meerwaarde te laten opleveren dient het onderwijssysteem te worden aangepast. **Maar hoe moet de Academie er op Heijplaat dan uitzien?** In het atelier "The make-over" heb ik er voor gekozen om de Academie zo te ontwerpen dat deze in nauw contact staat met andere opleidingen en instituten die ook naar Heijplaat zullen verhuizen. Het isolement dat dreigt voor de Academie, ver weg van de stad kan zo (ten dele) worden opgeheven. De Academie zal zo onderdeel worden van een RDM-campus waarbinnen de verschillende opleidingen elkaar voeden en versterken, waar inspiratie en kennis kan worden opgedaan en uitgewisseld. Binnen het beoogde onderwijssysteem wordt gekeken naar de mogelijkheden die er zijn om gebruik te maken van de kennis die aanwezig is bij de andere instituten. Praktisch gezien zou dat kunnen betekenen dat studenten autotechniek jou helpen je 1:1 BLOB maquette in elkaar te lassen. Om dit te realiseren heb ik de Academie in mijn ontwerp op één laag gesitueerd. **Een tweehonderd meter lange Academie is het resultaat.** De ruimten van de verschillende opleidingen zijn op verschillende plaatsen met elkaar verweven waardoor er sprake is van een uitwisseling van kennis en onderling contact tussen de diverse instituten. ● KASPER ZOET

RESEARCH STORIES STRATEGIES ACTION

VAN CENTRUM NAAR PERIFERIE

TEKST: JEROEN VISSCHERS

Dit artikel is ontstaan als een interne memo over de verhuizing van de Academie van Bouwkunst Rotterdam en was nooit bedoeld als artikel voor in de *Huig*. Niet meer zijnde dan een enkele overdenking, is deze tekst wellicht onwetenschappelijk en opiniërend. De auteur troost zich met de gedachte dat anderen navolging geven aan het 'overdenken van de verhuizing'.

ACADEMIES LIJDEN EEN SEDENTAIR BESTAAN, GEWORTELD OP EEN VASTE PLAATS IN DE STAD DIE VAAK DE BINNENSTAD IS. DE AVBR LAAT BIJ TIJD EN WIJLE HAAR NOMADISCHE AARD ZIEN, eerder verhuisde ze al van de kubuswoningen aan de Blaak naar het Academieplein. De op handen zijnde verhuizing van de AVBR naar Heijplaat is op dit moment onderwerp van controverse. Het is de richting van de verhuizing, van centrum naar periferie, die tongen lost maakt. Tegenstanders van de verhuizing verdedigen hun betoog door te wijzen op de scheuring die ontstaat in de culturele verbintenis tussen Academie en (binnen)stad.

Inderdaad, binnenstad en Academie lijken onlosmakelijk met elkaar verbonden. Alle Academies van Bouwkunst in Nederland liggen in of zeer nabij de binnenstad. Wat is de aard van deze vermeende culturele verbintenis? Is er een verband tussen locatie en onderwijsprogramma of zelfs tussen locatie en onderzoeksprogramma? Helaas is een werkelijk effect van de locatiekeuze op de kwaliteit of aard van het onderwijs niet kwantificeerbaar gebleken. Er zijn weinig Academies die op dit moment expliciet haar aandacht richten op de 'oude stad' of die vanuit haar onderzoek 'centrumcondities voor architectuur en stedenbouw' ondervragen. Kortom, er is geen duidelijk aanwijsbare relatie tussen de plaats van huisvesting en het karakter, de opzet of het onderwerp van het onderwijs- en onderzoeksprogramma.

Natuurlijk is er wel een gevoelsmatige relatie tussen een centrumstedelijke huisvesting en het mentale beeld dat we hebben van een Academie. Graag afficherend Academies zich met het brede culturele leven dat zich afspeelt op dergelijke locaties. In het betoog van de tegenstanders sluit de Academie aan op dit culturele leven door hierbinnen een publieke functie in te nemen. Eerlijkheidshalve moet daarbij wel geconcludeerd worden dat Academies zelden nog een openbare functie kennen. Er worden weinig lezingen of activiteiten georganiseerd die kunnen rekenen op een aanloop die past bij een dergelijk cultureel instituut in de binnenstad. Daarmee lijken de Nederlandse Academies zich buiten het domein van het publieke debat te plaatsen. Speculaties over de reden, de noodzaak of de gevolgen gaan voorbij aan het doel van deze overdenking.

De AVBR is niet de enige Academie die (tijdelijk) verhuist naar een locatie buiten de binnenstad. Recentelijk verruilde de Academie van Bouwkunst Amsterdam haar pand aan het Waterlooplein voor de oude vestiging van de Reinwardt Academie in de Dapperstraat. De Academie voor Architectuur en

Stedenbouw Tilburg zag zich door verbouwingen aan haar monumentale onderkomen gedwongen intrek te nemen in de periferie. Deze Tilburgse verhuizing betekende dat (gast-)docenten een hindernis van dertig minuten openbaar vervoer naar de rand van de stad moesten overwinnen. Gezien het feit dat maar een zeer klein deel van het onderwijzend personeel een vaste aanstelling heeft en Academies juist kwaliteit kunnen bieden door haar docenten te betrekken vanuit de state-of-the-art van de beroepspraktijk, brengt een dergelijke verhuizing problemen met zich mee. Veel gastdocenten begeleiden practica, ateliers of verzorgen hoorcolleges vanuit hun enthousiasme voor het vak en het idealisme om aspirant-collega's op te leiden. Maar juist de top van de praktijksberg die je wilt aantrekken zal zich eerder laten verleiden door een Academie comfortabel nabij een station, dan door een perifeer gehuisveste Academie. Enthousiasme en idealisme reizen niet ver, zo lijkt het.

KARAKTER

De verhuizing van de AVBR naar de Heijplaat lijkt een slechte keuze in dit licht, of toch niet? Inderdaad, bovenstaande redenen om zich te verzetten tegen verhuizen zijn bediscussieerbaar. Immers ze worden sterker gevoed door emotie dan door voorspelling. Het mag duidelijk zijn dat de voorstelling van een Academie op de vlucht, gevoed wordt door emotie. 'Men' vormt zich aldus snel een negatief beeld over een niet centrumstedelijk gehuisveste Academie. Daarom is het bij deze verhuizing belangrijk zorg te dragen voor een meer positieve beeldvorming omtrent de nieuwe locatie. Dit vraagt om zorgvuldige regie die niet louter cosmetisch is, maar die ook echt het karakter van de Academie overdenkt en verandert. Dit nieuwe karakter zou ook weerslag moeten vinden in het karakter van het onderwijs en onderzoek: een agenda. Een agenda gekleurd door de geest van de plek. Het komt er op neer juist de uniciteit van een Academie gelegen aan de rand van de stad, te benadrukken in zowel de inhoud van het onderwijs en onderzoek als in de beeldbepalende communicatie naar buiten toe. Men moet zich afvragen wat een centrumstedelijke conditie betekent en wat het betekent om vanuit de periferie een kritische stelling in te nemen. Het karakter van de locatie zou zichtbaar moeten zijn in de thema's van onderwijs en onderzoek. Zorg dat het karakter van de Academie gekoppeld is aan interessante architectonische of stedenbouwkundige thema's die horen bij periferie, grensconditie en marge!

centelijk is veel aandacht besteed aan de meningen van staf en studenten over de verhuizing. Maar is het niet zo dat het negatieve commentaar vaak boven blijft drijven, terwijl het positieve – misschien gevormd op basis van diezelfde gevoelsmatige beleving van een verhuizing – snel naar de bodem zinkt? Een vervolgstap zou dan ook een hernieuwde positiebepaling van de Academie moeten zijn. Hierin zou de Academie in termen van onderwijs en onderzoek zich moeten richten op het karakter van de nieuwe locatie. Hoe kan een locatie aan de rand van de stad karakter verlenen aan onderwijs en onderzoek? Periferie, grensconditie en marge, zijn drie mogelijke trefwoorden die passen bij deze positie die de Academie ten opzichte van de stad kan innemen. Het vlees op de botten van een nieuwe agenda.

PERIFERIE

Steden veranderen. Het proces van verstedelijking is niet langer de enige beweging die stedenbouwkundigen, planologen en sociaalgeografen onderzoeken in Nederland. Gedurende de late jaren '70 en '80 werd de stad vooral gezien als een groeiend wezen dat het landschap opslokte. Tijdens de jaren '90 werd de stad vooral gezien als complementair aan het landschap en men sprak zelfs over de stad als een vorm van landschap. Vandaag heerst er een steeds groter wordend besef van de complexiteit en gelijktijdigheid van processen die zich voltrekken in, rond en buiten de stad. Als Manuel Delanda ons iets geleerd heeft, is het dat ons handelen volledig deel uitmaakt van deze processen. De stad – of beter de stedelijke conditie – is een complex geheel van processen dat slecht bestudeerd kan worden van binnenuit. Het is een misvatting te denken dat alleen vanuit het hart van de stad, de stad overdacht kan worden. Het zou zeer goed te betogen zijn dat juist een buitenstaander de stad kan onderzoeken in al haar kwaliteiten die niet zichtbaar zijn voor diegene die zich er middenin bevindt. De AVBR zou zich deze rol als onderzoekende 'outsider' kunnen aanmeten. Hiermee krijgt 'veldwerk' een echte betekenis; om de stad te onderzoeken moet de Academie verlaten worden om er op uit te trekken! Wat is meer prikkelend voor de fantasie dan je een Academie voor te stellen buiten de stad die als door een telescoop de stad overdenkt vanaf de overkant van de Maas, waar studenten als antropologen heen en weer reizen tussen het onderwerp van onderzoek en de plaats waar kennisuitwisseling plaatsvindt: de AVBR. Het karakter van de 'outsider' zou omschreven moeten worden in een positiebepaling, de agenda voor onderwijs en onderzoek moet zich hier naar omvormen. Hiermee wordt de locatiekeuze van de Academie een logische beslissing.

GRENSCONDITIE

Het hierboven beschreven type onderzoek is descriptief van aard, dat wil zeggen dat het de stad beschrijft in beschouwelijke zin. Het beschrijft processen, maar onderzoekt niet de krachten die de processen veroorzaken. Krachten werken op elkaar in op de randen van objecten en lichamen. De Heijplaat, zij ligt niet enkel

aan de rand van de stad, zij bevindt zich op de rand tussen stad en het (verstedelijkte) landschap, tussen stad en waterweg, tussen stad en infrastructuur. Op deze unieke positie zijn deze krachten misschien het sterkst voelbaar. Zou het niet interessant en productief zijn om vanuit deze unieke locatie deze krachten te onderzoeken in een prescriptief onderzoek? Juist de continue non-lineaire systeemtheorie die nu bestudeerd wordt aan andere internationale onderzoeksinstituten op geldigheid voor de stedenbouw, planologie en economie beschrijft dergelijke fenomenen. De Heijplaat is in die termen een plek waarlangs 'flows' van goederen, kennis en geld voeren. Zelf is ze een haast singuliere grens tussen de verschillende 'aggregaties': land, water, infrastructuur en bestemming. Dit is natuurlijk een vrij banale voorstelling van de locatie. In werkelijkheid zijn grenzen en stromen onzichtbaar en ongrijpbaar. Maar het is een prikkelend idee om juist binnen een Academie, gelegen op een grenslocatie, onderzoek te doen naar grenscondities waar de krachten die de stad vormgeven vrij spel hebben.

MARGE

Tot nu toe hebben we ons beperkt tot de geografie en haar relatie tot het veld van de stedenbouw. Het begrip 'marge' is misschien wel een veel poëtischere term dan de term 'grens'. Architectuur is een diffuus veld, helder gedefinieerd in de kern als 'bouwen' maar overvloeiend in andere disciplines aan de randen. Het stroomt over naar vormgeving, filosofie, sociologie en ontelbare aanpalende disciplines. Omdat de AVBR zich zeer recentelijk tot doel heeft gesteld brede aandacht te besteden aan architectuurtheorie, -geschiedenis en menswetenschappen sluit het begrip 'marge' zeer goed aan bij de agenda van onderwijs en hopelijk – in de toekomst – ook onderzoek. Waar het architectuurdebat zich hopeloos versmald heeft en improductief geworden is in Nederland, is het interessant om te zien hoe de AVBR de marges opzoekt in haar onderwijs. Vanuit een positie in de zoom van de stad, richt ze haar aandacht op de marge van de architectuur met haar door theorie doorwrocht onderwijscurriculum. Hopelijk breidt zich dit zijdelings ook uit naar onderzoeksambities zoals andere instituten die kennen.

BEELD EN INHOUD

Op het moment dat de AVBR er in slaagt om het karakter van de plek inspirator te laten zijn voor de onderwijs- en onderzoeksagenda en er tegelijkertijd in slaagt dit karakter om te vormen in beelden die gecommuniceerd worden naar de buitenwacht, kan de AVBR van deze verhuizing een succes maken. Dan zal ze een unieke positie innemen binnen het veld van al die andere centrumstedelijk gehuisveste Academies. Afwachten is geen optie, net zo min als weerstand opzoeken. Laten we met ons allen de aanwezige energie investeren om karakter te bouwen! ●

JEROEN VISSCHERS (1977) is coördinator van de Masteropleiding Architectuur sinds november 2007 en verzorgt al geruime tijd colleges voor de Academie van Bouwkunst.

INTERVIEW

TEKST: HARRY DEN HARTOG

HERMAN HERTZBERGER:

HOE EEN ARCHI- TECTUUR- SCHOOLO TE HUISVESTEN?

Welke ingrediënten bevat het onderkomen van een goede architectuurschool? Huig ging langs bij Nederlands bekendste scholenbouwer Herman Hertzberger. Zijn internationaal befaamde bureau is gevestigd in een omgebouwde school aan de Amsterdamse Gerard Doustraat.

DE ACADEMIE VAN BOUWKUNST GAAT KOMEND JAAR VERHUIZEN, WELLICHT NAAR HET OUDE KANTOOR VAN STADSHAVENS OP DE HEIJPLAAT...? VOOR EEN SCHOOLLOCATIE IS DE BEREIKBAARHEID HET ALLERBELANGRIJKSTE. HOEVEEL PRACHTIGE OUDE HAVENGEBOUWEN JE OOK TOT JE BESCHIKING HEBT, JE MOET ENORM OPPASSEN DAT JE JEZELF NIET ONBEREIKBAAR MAAKT EN BUITEN DE MAATSCHAPPELIJKE WERKELIJKHEID KOMT TE STAAN.

Doelt u op de bereikbaarheid voor studenten of op de wisselingwerking met de stad?

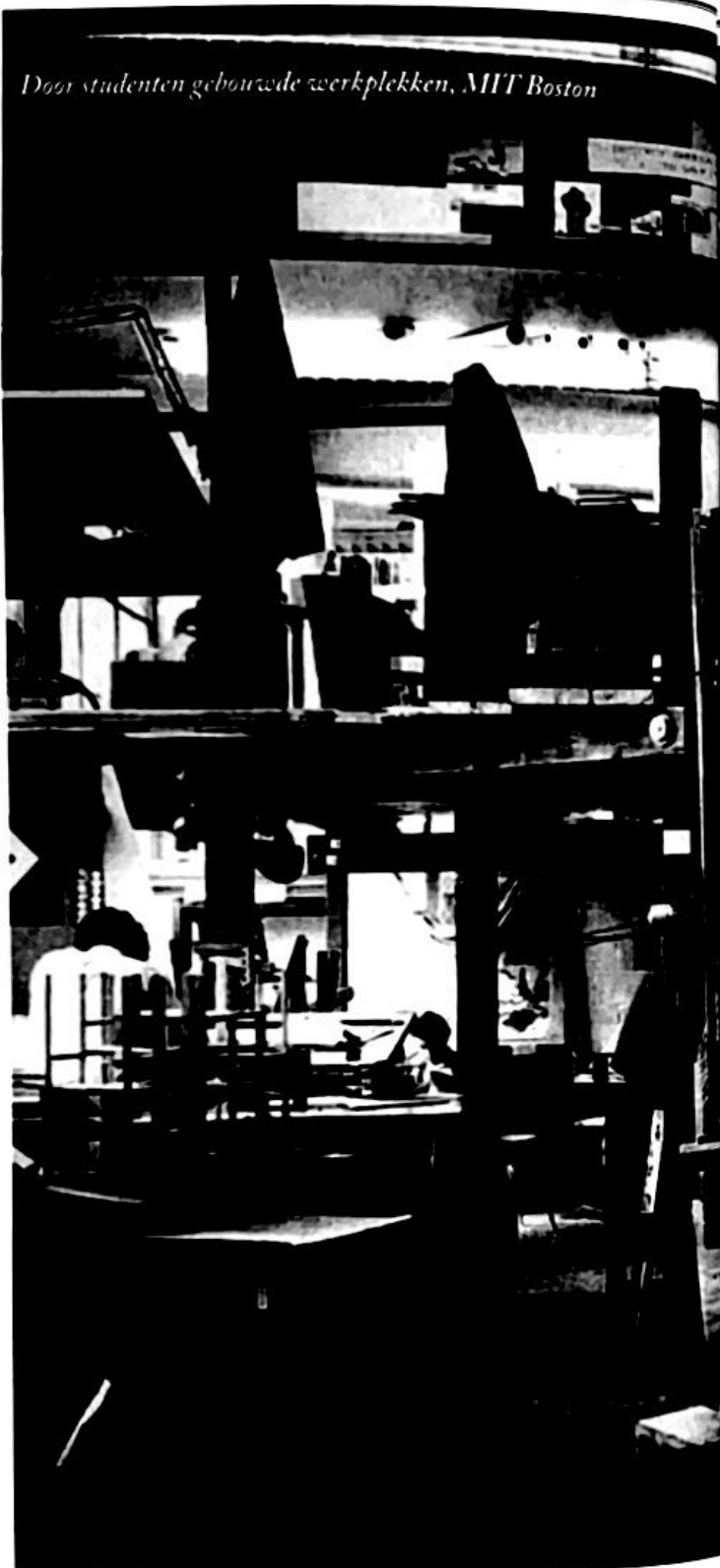
Beide. Op een Academie moet 's avond en 's nachts gewerkt kunnen worden. Met zo'n perifere locatie leg je jezelf een enorme beperking op. Het lijkt me vooral voor de dames moeilijk om 's nachts nog op een veilige manier thuis te komen.

De locatie van bijvoorbeeld de Amsterdamse Academie van Bouwkunst, die op loopafstand van het Centraal Station aldaar gevestigd is, is uiterst gunstig. Je moet een goede verbinding hebben en je niet laten afschepen met zo'n locatie in de havens. Studenten zijn daar veel te afhankelijk van een eventuele laatste vaart.

Het ontbreekt blijkbaar aan inzicht hoe steden werken. In een stad als Los Angeles is jarenlang gezocht naar een locatie voor het Southern California Institute of Architecture (Sci-Arc) dat voorheen ook in een loods op een bedrijventerrein gevestigd was. Daar hebben studenten uiteraard allemaal een auto. Dat is een redelijk veilig vervoermiddel. Maar zelfs de Sci-Arc koos uiteindelijk voor een locatie downtown.

Dat is dus geen opheffende mededeling. Het is heel erg belangrijk goed na te denken over de plek. In het bedrijfsleven noemen ze dat vestigingsvoorwaarden.

Door studenten gebouwde werkplekken, MIT Boston

Studenten moeten weer **LEREN MAATVOEREN**
OM ZICH EEN
BETERE VOORSTELLING
TE KUNNEN MAKEN VAN HOE ER
IN HET DAGELIJKS LEVEN IN HUN ONTWERPEN
WORDT **GELEEFD**

Daar moet je rekening mee houden. Veel architecten hebben weinig feeling met het echte stadsleven.

De gemeente Rotterdam en het Havenbedrijf sturen er op aan om creatieve economie en innovatief onderwijs te concentreren op Heijplaat waardoor er een nieuwe dynamiek in het gebied moet ontstaan...

Robbeneiland!

Ik kan het wel begrijpen maar er niet echt enthousiast van worden. Tenzij je zoiets op de Coolingsingel of aan de Witte de Withstraat doet. Daar zit het veel beter.

Op het RDM terrein te Heijplaat staan veel grote ballen leeg, daar is ruimte...

Het gaat niet alleen om werkruimte. Architectuur is eigenlijk een soort wiskunde. Veel architecten houden zich niet zo bezig met het stadsleven. Op de een of andere manier is het moeilijk om zich het leven van mensen voor te stellen. Die houding begint al op de architectuuropleidingen doordat studenten steeds minder benul hebben van afmetingen en verhoudingen. Ik heb altijd een ouderwetse rolmaat bij me waarmee ik maten kan uitzetten. Als student moet je hoogtes van ramen en deuren met tape op de muren uit kunnen zetten. Studenten moeten weer leren maatvoeren om zich een betere voorstelling te kunnen maken van hoe er in het dagelijks leven in hun ontwerpen wordt geleefd.

Vestiging in een Vinex-locatie of naoorlogse wijk is misschien een betere optie.

Dat kan natuurlijk ook. Daar bevindt zich een aanzienlijk deel van het opdrachtenpakket.

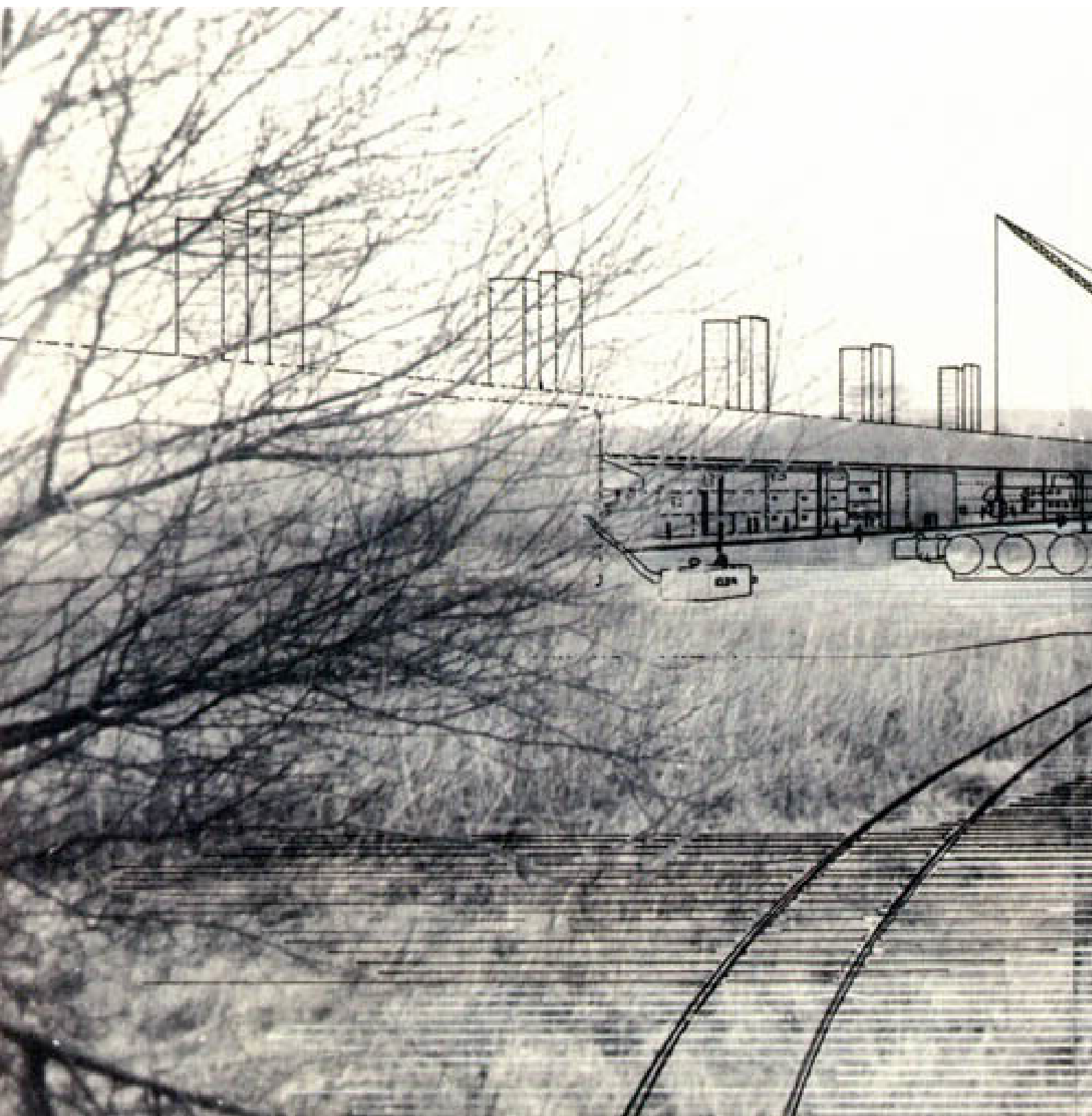
En waar moet het onderkomen zelf aan voldoen?

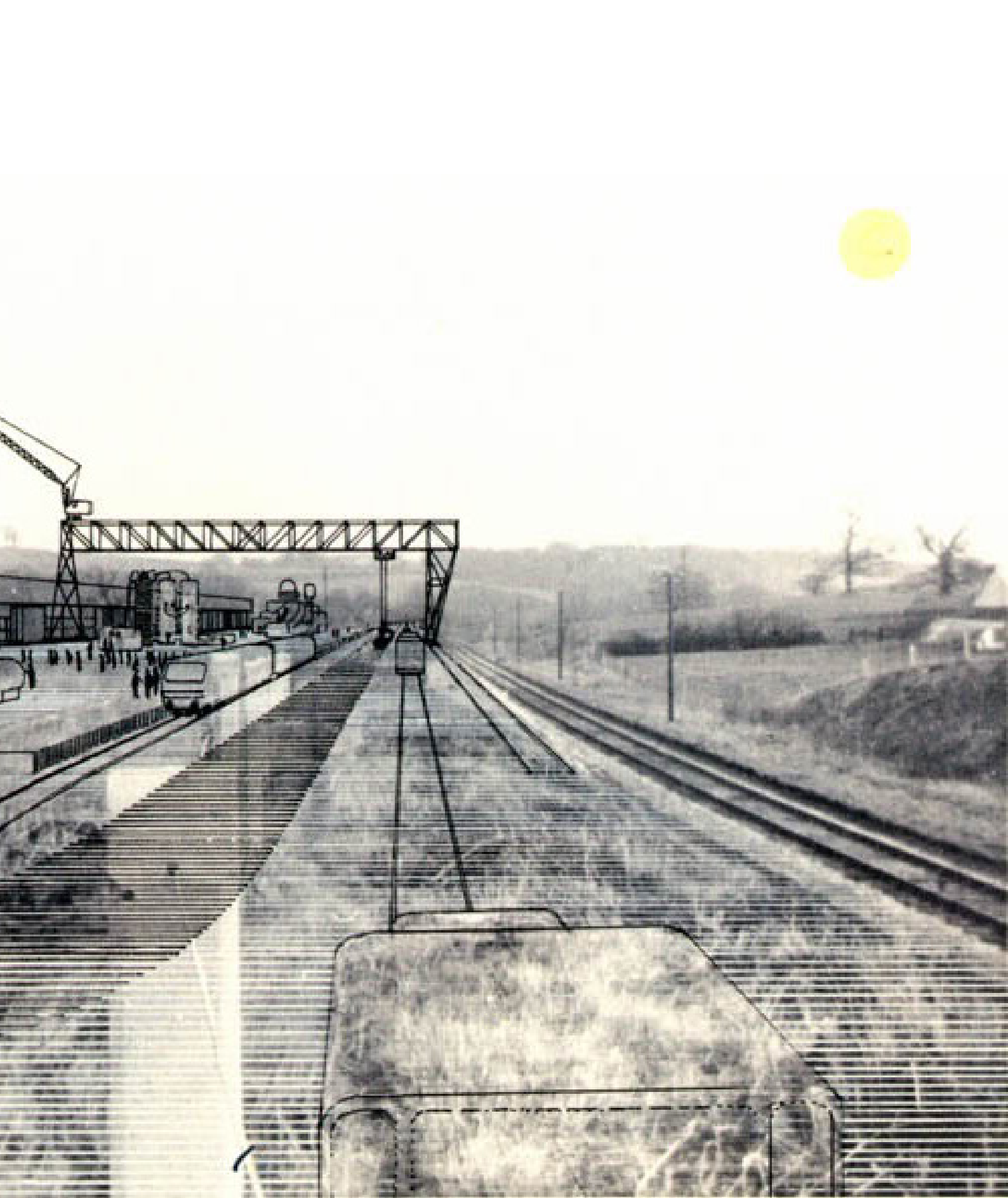
Een goede school heeft in het centrum een bar, een plek waar je elkaar kunt vinden. Het gaat er niet om daar onmiddellijk dronken te worden, maar je moet er iets kunnen drinken, wat dan ook. Dat heb ik voor het eerst gezien in de Architectural Association School in Londen. Het centrum is daar de bar. Vóór en na een lezing komen alle mensen daar samen.

Het schema voor mijn ideale schoolgebouw bestaat uit een rechthoekig langgerekt plein met een podium en een bar. Aan een kops kant bevindt zich het podium of toneel, daar kan je presentaties of performances geven. Daar recht tegenover is de bar. Als je kletsnat van de regen of bezweet door de warmte aankomt wordt je daar opgevangen. Langs de zijden van het plein is er ruimte voor werkplaatsen, eventueel tussen schotten.

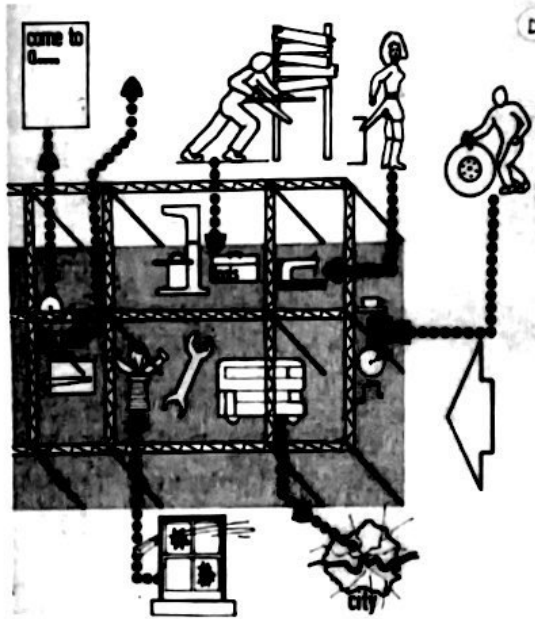
In een basisschool kan dat ook. Hier in Amsterdam heb ik een school ontworpen en daar, op verzoek van de schoolleiding, dichtbij de ingang een hoek gemaakt waar mensen koffie kunnen drinken. Ouders worden daar opgevangen en kunnen hun verhaal kwijt. Ook kinderen kunnen daar terecht met allerlei verhalen en vragen. Zo'n plek is ontzettend belangrijk. Helemaal mooi is het om in het midden van de school een allee te maken zoals in l'Usine Genevoise de

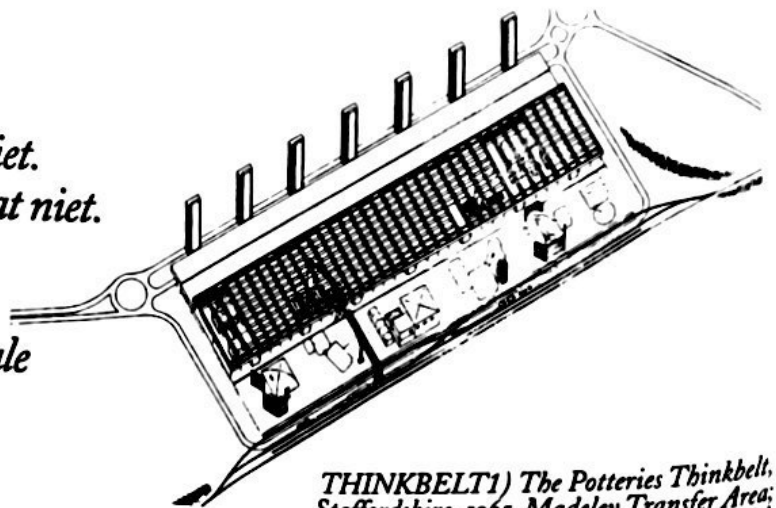
INTERACTION 2) De basisstructuur na een aantal jaren volgebouwd. Enige jaren geleden is het centrum na een succesvol en enthousiast gebruik, met toestemming van Price gesloopt, omdat de structuur compleet was uitgeleefd.

INTERACTION 1) Inter-Action Centre, Londen, 1977. Schema voor een multifunctioneel doe-het-zelf buurthuis op basis van een stevig, duurzaam stalen frame en een vrije invulling.

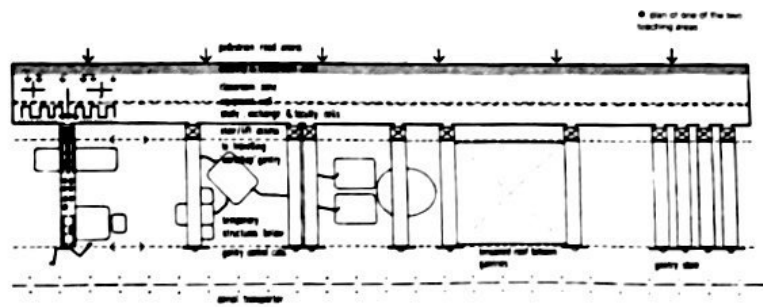
DE IDEALE ARCHITECTUURSCHOOL BESTAAT NIET

"Kun je een artikel schrijven over de ideale architectuurschool?", vraagt Huig. Natuurlijk kan dat niet. "De ideale architectuurschool" bestaat niet. Net zo min als de ideale popsong, de ideale wijn, de ideale opstelling van het Nederlands elftal of het ideale gebouw in het algemeen.

THINKBELT1) The Potteries Thinkbelt, Staffordshire, 1965. Madeley Transfer Area; flexibele woontorens met ingebangen prefab woonunits, werkplaatszone, productiezone, publiekszone, transferzone.

THINKBELT2) Meir Transfer Area; schema van de onderwijszone: vrij indeelbare klaslokaalzone, studie-, uitwisselings- en faculteitscellen, trap/liftzone, tijdelijk onderzoek-, werkplaats- en onderwijsunits die met een loopkraan verplaatst kunnen worden, kabelbaanzone voor verbinding met de overige gebieden.

TEXST: PIET VOLLAARD

HET VERONDERSTELDE BESTAAN VAN EEN ABSOLUUT IDEEAAL, OF HET NU EEN DING OF EEN IDEE BETREFT, IS SOWIESO EEN PIJNLIJK MISVERSTAND, ooit de westerse beschaving in gekletst door *Plato* en zijn latere aanhangers en door *Hegel* in de negentiende eeuw tot een soort *Ideaal versie 2.0* uitgebouwd. Idealisme is absolutisme, het laat geen ruis toe, geen twijfel, geen andersdenkenden, geen dynamiek, geen ontwikkeling. In de naam van het grote *Ideaal*, door het Idealisme dus, zijn in de twintigste eeuw de meest vreselijke dingen gebeurd, of het nu van links (het communisme) of van rechts (nationalisme, fascisme) kwam. In zijn boek *The Open Society and Its Enemies* waarin *Karl Popper* pleit voor een open, liberale en democratische samenleving, wordt het politieke idealisme van *Plato* tot en met *Hegel* ronduit gevaarlijk genoemd. Ook het idealisme in de architectuur, en dan vooral het strenge, quasi wetenschappelijke functionalisme, heeft voor veel ellende gezorgd. Vergeet bijvoorbeeld niet dat de extreem functionalistische *Bijlmermeer* in alle opzichten een idealistische woonwijk was. Als ideaal bedacht, en als ideaal gebouwd. Als je gelooft in een absoluut ideale huisvesting (en als je echt gelooft in een absoluut ideaal, dan is dat ideaal voor alle mensen gelijk) voor veel mensen, in ruime woningen met een goede prijs/kwaliteit verhouding, tussen ruime groengebieden, goed openbaar vervoer en de nabijheid van alle basisvoorzieningen, dan ontwerp je voor je het weet, een nieuwe *Bijlmermeer*.

Vergeet dus hét *Ideaal*, en zoek liever naar de best denkbare, open oplossing, gegeven een veranderende context, samenleving, onderwijsinzichten etcetera. Dat hoeft niet te betekenen dat je geen idealen mag hebben, maar zie die idealen als een horizon om naar toe te werken, een motor om tot handelen over te gaan, niet als een absolute waarheid die andere waarheden uitsluit.

Bedenk ook dat een goede architectuurschool geen specifiek gebouw of een specifiek bouwtype is, maar in de eerste plaats een sociale constructie in een accommoderende fysieke omgeving; de gelukkige en optimale combinatie van betrokken en inspirerende docenten en leergierige, intelligente studenten in een omgeving die ruimte laat voor allerlei vormen van

onderwijs en experiment en die ruim bedeed is met voorzieningen, uiteenlopend van bibliotheken en databanken tot werkplaatsen en natuurlijk ontmoetingsplekken zoals een goed café (cruciaal). In dat opzicht verschillen 'atelierscholen', zoals kunst-, design- en architectuuropleidingen, van 'normale' scholen. Juist voor opleidingen waarin het accent ligt op het aanleren (door het veel doen) van vaardigheden (schilderen of ontwerpen) in combinatie met het ontwikkelen van persoonlijke inzichten ten aanzien van het vak, is die sociale constructie - de verhouding tussen docenten en leerlingen en/of tussen leerlingen onderling (zoals het meester-gezel systeem, of het meer anarchistische open ateliersysteem) - uitermate belangrijk. Hoe het gebouw waarbinnen dat systeem functioneert er precies uitziet en hoe het ruimtelijk is ingedeeld, dat is secundair.

Het bewijs uit het ongerijmde dat de ideale architectuurschool als gebouwde constructie (als *Ideaal*) niet bestaat, kan worden gegeven door het omgekeerde te veronderstellen. Als de ideale architectuurschool als gebouw of bouwtype zou bestaan, dan zouden alle gebouwen waarin succesvol architectuuronderwijs wordt gegeven toch zo langzamerhand wel wat op elkaar zijn gaan lijken. Maar het omgekeerde is het geval. Architectuuronderwijs wordt in de meest uiteenlopende, vaak hopeloos inadequate en in elk geval zelden voor specifiek architectuuronderwijs ontworpen gebouwen gegeven. En dat komt niet alleen omdat er een gebrek aan geld of gebouwen is. In Nederland zijn er maar twee echte architectuurscholen die ook voor die functie zijn gebouwd, de grote faculteit Bouwkunde in Delft en de piepkleine Academie voor Bouwkunst in Groningen. De rest doet het met verbouwde gebouwen. Ik heb niet het idee dat het onderwijs in die 'echte' architectuurscholen nu zo vreselijk veel beter is. In het buitenland is de situatie niet anders. Beroemde opleidingen als de *Londense AA* of *Cooper Union* in New York zijn gevestigd in oude verbouwde gebouwen, hun roem (en naar je mag veronderstellen, de kwaliteit van het onderwijs) is er niet minder om. Ook de Rotterdamse Academie voor Bouwkunst beleefde volgens velen hoogtijdagen in een totaal niet op de functie toegesneden gebouw: de kubuswoningen van *Piet Blom*. Is ►

- het onderwijs beter, verloopt het soepeler, nu de school in een gebouw zit dat tenminste voor het onderwijs is gebouwd? Zal het nog beter zijn als de Academie zou verhuizen naar een gebouw dat speciaal voor architectuuronderwijs is ontworpen? Je zou bijna het omgekeerde gaan denken; hoe slechter het gebouw is ingericht voor architectuuronderwijs, hoe beter het is. Hoe meer er van de creativiteit van de docenten en leerlingen wordt gevergd ten aanzien van de onderwijssituatie, hoe meer er uiteindelijk mogelijk blijkt en hoe eigenzinniger de school zich ontwikkeld.

Begrijp me goed, dit is geen pleidooi voor het ontwerpen van lelijke, inefficiënte gebouwen, maar het geeft wel aan dat de kwaliteit van een architectuuropleiding niet primair samenhangt met de veronderstelde functionaliteit of de architectonische kwaliteit van het gebouw waarin dat onderwijs wordt gegeven. En eigenlijk geldt dat voor alle gebouwen. De kwaliteit van het leven is niet in de eerste plaats afhankelijk van de kwaliteit van de woning, de werkomgeving en de openbare ruimte waarin dat leven zich afspeelt. Dat betekent niet dat architectuur daarin totaal geen rol speelt, natuurlijk doet het dat wel, maar die rol is – anders dan idealistische architecten soms denken – relatief en bescheiden. Architectuur maakt het leven niet, architectuur maakt het leven mogelijk. En dat is een wezenlijk verschil.

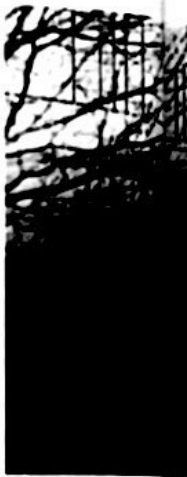
Wat nu te doen, gegeven het feit dat architectuur op zijn best de secundaire voorwaarden voor een optimale architectuurschool kan honoreren? Wat als er toch gevraagd wordt om dan misschien niet de ideale, maar dan toch wel de meest optimale architectuurschool te ontwerpen? Hoe creëer je die fysieke omgeving die plaats biedt aan uiteenlopende vormen van onderwijs en experiment en die vooral ruimte laat voor onverwachte ontwikkelingen? Of anders gezegd: De vraag is niet hoe je een architectuurschool maakt, maar hoe je een architectuurschool mogelijk maakt? Dat is lastig en er is ook geen eenduidig antwoord op mogelijk. Er zijn maar een paar voorbeelden uit de architectuurgeschiedenis waarin pogingen zijn gedaan om op deze opgave een antwoord te geven. De *Berlijnse Vrije Universiteit van Candilis-Josic-Woods* uit 1969 is er een van. Maar een veel radicaler voorbeeld en ook beter aansluitend op de mogelijke nieuwe plek van de Rotterdamse academie, is het project *The Potteries Thinkbelt* van een van mijn persoonlijke helden: *Cedric Price*.

Cedric Price (1934-2003) was in veel opzichten een anti-architect. Als een van de weinige architecten was hij lid van de Britse bond van slopers (met name kerken mochten van hem onder de sloophamer) en gevraagd om een ontwerp voor een woning van een echtpaar, was zijn oplossing: *'Forget the house, get a divorce!*'. Niet bouwen (in de traditionele zin) is volgens *Price* vaak het beste antwoord op een gestelde ontwerpvraag. Gebouwd heeft hij dus nauwelijks.

Een prachtige vogelkooi voor de *London Zoo*, een paar lelijke, maar uiterst bruikbare en flexibele kantoorgebouwen en het *InterAction Centre* in Londen, een bouw-en-verander-het-zelf cultureel centrum in Kentish Town Londen, dat is het wel zo'n beetje. Desondanks is *Price* enorm invloedrijk geweest (*Archigram* beschouwd *Price* bijvoorbeeld als geestelijk vader) en zijn ideeën over informele, anticiperende, interactieve, cybernetische (*Price* was de eerste architect die de nieuwe wetenschap cybernetica begreep en toepaste), gebruikersgeoriënteerde architectuur zijn vandaag nog even relevant als in de jaren zestig. *Price* propageerde architectuur die niet voorschreef, maar die mogelijk maakte (an architecture that enables). Zijn meest evocatieve plan is zonder twijfel het *Funpalace (1963-1965)*, een samen met theatermaakster *Joan Littlewood* ontwikkeld concept voor een veranderend, interactief cultureel-educatief centrum (theater, kunst, film, workshops, etcetera) dat model heeft gestaan voor het latere, veel tammere *Centre Beaubourg van Piano en Rogers*. *The Potteries Thinkbelt* is een vergelijkbaar project, maar dan voor een radicale open universiteit.

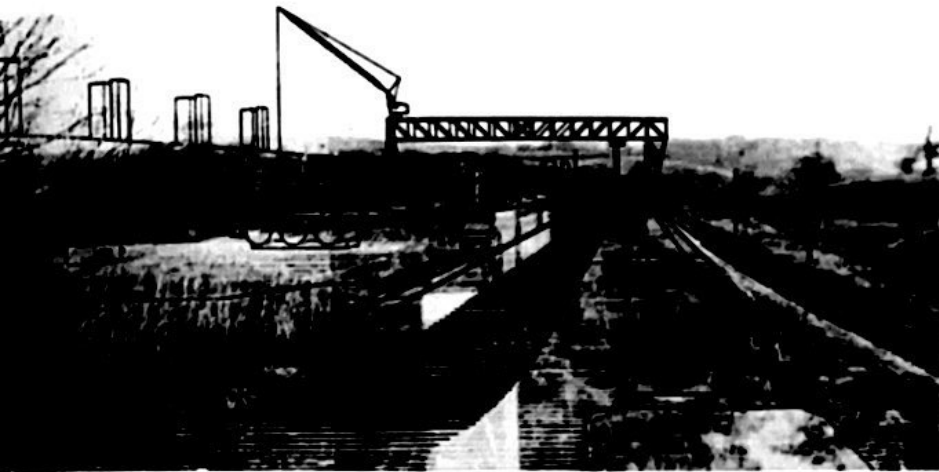
The Potteries Thinkbelt kan worden gezien als een kritiek op het geïnstitutionaliseerde onderwijs in Engeland, met name het technisch-wetenschappelijk onderwijs van de jaren vijftig en zestig. Maar *Price* bekritiseerde altijd door het alternatief voor te dragen. De *Thinkbelt* is een voorstel voor de reconstructie van een in verval geraakt industriegebied (de ooit bloeiende keramische industrie in Staffordshire) van 175 km². Bestaande infrastructuur (spoorlijnen, wegen, kanalen) en bestaande industriële gebouwen en bouwresten worden ingezet en getransformeerd tot een aanpasbare *High Tech Thinktank*. In het getransformeerde gebied zijn woningen, onderwijsfaciliteiten, research-laboratoria en voorzieningen voor startende industrie gecombineerd tot een postindustriële woon-werk-educatie-industrie-landschap, waarbij het onderscheid tussen leren en toepassen, tussen wonen en werken tussen denken en doen is verdwenen. Interactie tussen research op de technische universiteit en productie door de bestaande en nieuwe industrie in het gebied, was een belangrijk uitgangspunt.

Als condensatoren voor een veelheid van activiteiten in het gebied stelt hij voor om een drietal nieuwe 'gebouwen' te realiseren op enige mijlen afstand van elkaar, nabij drie bestaande stadjes en onderling verbonden door oude industriële spoorlijnen en nieuwe kabelbanen. De drie nieuwe onderdelen zijn groot, uiterst flexibel, ingesteld op aanpassing en verandering. *Price* noemt het alledrie transfer areas

(ook onderwijs is immers een zaak van (kennis) uitwisseling): één voor aan- en afvoer van mensen en goederen en voor flexibele laboratoria voor tijdelijk onderwijs; één voor langduriger onderwijs, grotere werkplaatsen en kleinschalige, experimentele productie en één voor huisvesting en grootschaligere, meer conventionele productie.

Price – socialist in hart en nieren – stelde voor dat de *Thinkbelt* vooral de grote groep werklozen die Engeland in die jaren telde, in staat zou stellen onderwijs te volgen en tegelijk de hopeloos achtergebleven industrie en het gebrek aan technologische kennis en innovatie die er in die tijd heerste in een stroomversnelling te brengen. In zekere zin is de *Thinkbelt* veel

THINKBELT 3) Madeley Transfer Area ingemonteerd in het bestaande, industriële landschap

meer een voorloper van hergebruik van industriële gebieden van het huidige broedplaatsenbeleid dat de functie van wonen en werken voor een creatieve industrie niet oplegt, maar min of meer spontaan laat ontstaan. Hoewel er zeker ook architectonische ingrepen werden voorgesteld, was de *Thinkbelt* geen architectonisch object in traditionele zin. Als het iets was, dan was het een continu op de actuele situatie aangepast, interactief netwerk van voorzieningen, deels architectonisch van aard, deels infrastructureel, deels sociaal.

Hoewel de voorstellen van **Price** uiterst realistisch en maakbaar waren, weigerde hij consequent om zijn opdrachtgevers te voorzien van fraaie beelden van afgeronde gebouwen. Dat kon ook niet, het zou nu juist de onbepaaldheid die hij voorstond ondergraven. **Price** presenteerde zijn voorstellen vooral in tekst, diagrammen, schetsen, grove fotomontages en technische tekeningen. Het is dan ook lastig om het belang en de voorbeeldfunctie van projecten als *Potteries Thinkbelt* over te dragen aan een generatie die zo door beeld verblind is geraakt dat ideeën die aan dit beeld voorafgaan, onzichtbaar en (erger nog) ongrijpbaar zijn geworden. Het wezen van open, onbepaalde structuren die het onverwachte mogelijk maken is nu juist dat ze 'beeldloos' zijn. Het is in deze

beperkte tekst daarom niet mogelijk om *Potteries Thinkbelt* tot in zijn details (en die zijn er vele) te bespreken. 1*)

Als na te bouwen model voor een optimale architectuurschool is *Potteries Thinkbelt* bovendien niet geschikt. De schaal van het project en het feit dat het om een grote universiteit voor dagonderwijs gaat, sluiten ook slecht aan op de huisvestingsproblematiek van een kleine opleiding voor avondonderwijs. Wat dat betreft komt het *Inter-Action Centre* (een stevig stalen frame, met naar behoefte ingehangen containers, mobiele units, zalen en kamers) dichterbij de buurt. Maar *Potteries Thinkbelt* is des te meer een oneindige bron van inspiratie en een denkmodel dat door elke architectuuronderwijs-directeur, -docent en -student tenminste serieus bestudeerd zou moeten worden.

De ideale architectuurschool bestaat niet, maar er zijn wel inspiratiebronnen die de condities schetsen voor een optimale omgeving waarbinnen goed en inspirerend onderwijs tot stand kan komen. *The Potteries Thinkbelt* is in mijn overtuiging zo'n bron. Verplichte kost dus voor de staf, studenten en architecten nu er wordt nagedacht over de verhuizing van de Rotterdamse Academie naar net zo'n afgelegen en verwaarloosd industriegebied. Als er iets van het ideeëngoed van **Price** in het nieuwe onderkomen

wordt gerealiseerd, zou de uiterst riskante verhuizing naar een afgelegen industriegebied wellicht toch nog goed uit kunnen pakken. ●

Noot 1) THE POTTERIES THINKBELT is in veel boeken en tijdschriften gepubliceerd (o.a. Architectural Design 1966, nr 36), maar wie het echt wil bestuderen moet Stanley Mathews' 'FROM AGIT-PROP TO FREE SPACE; THE ARCHITECTURE OF CEDRIC PRICE' lezen. Uitgegeven door Black Dog Publishing in 2007. In dat boek worden de twee hoofdprojecten van Cedric Price: Fun Palace en Potteries Thinkbelt tot in de details besproken. Alternatief het wat bekendere, maar wat betreft FP en PT minder uitgebreide 'Cedric Price, The Square Book'. Nota bene: het is een goede test van de kwaliteit van een architectuurschool: kijk in de bibliotheek of dit soort ideeënboeken goed zijn vertegenwoordigd, of dat er alleen maar plaatjesboeken van starchitects op de planken staan.*

PIET VOLLAARD is hoofdredacteur van de architectuurwebsite ARCHINED en is als gastdocent verbonden aan o.a. de Academie van Bouwkunst te Rotterdam.

RAVB

Redevelopment of the Architectural Association by Wright & Wright in London

28 SEPTEMBER 2012 | BY JEREMY MELVIN | TODAY

Expanding for growth while still preserving Georgian and institutional heritage is the delicate balancing act achieved by the AA's new

masterplan

Bedford Square is one of London's most congenial Georgian ensembles. Its size, much smaller than Grosvenor or Russell Squares, but larger than the exclusive residential enclaves off King's Road and Knightsbridge, allows it to combine grandeur with intimacy, formality with spontaneity. And tucked away on its quieter, western side it has since 1917 housed the Architectural Association – which has some claim to being the world's most influential school of architecture.

'It's a paradox' that Georgian architecture has nurtured avant garde architects,

immediate past president (2009-11) Alex Lifschutz, 'but an amusing one'. Lifschutz's 'amusement' during his presidency extended to overseeing the appointment of architects Wright & Wright to produce a strategic plan for expanded premises, now including three extra houses on either side of the core of Nos 34-37.

This expansion provides extra space and the opportunity to rationalise accommodation that had evolved haphazardly as funds permitted and whims took hold. The result was a warren of insertions, openings in the fabric, additions, alterations and as many levels as a Zaha Hadid building, but without the flowing ramps between them.

From across the square, the serene terrace facade masks the buzzing interior

The outcome is a flexible masterplan which addresses some of the urgent issues of repair, compliance and access as well as rationalising and re-allocating spaces, but can unfold in various ways. 'It's a long-term project' which should cause 'minimum disruption to the school' and several of its many parts could be designed by other architects or even students.

In essence it enhances and reinforces vertical circulation around two stairs and two new lifts, simplifies horizontal circulation by unifying levels, creates a core of public functions around a new lecture space and places essential teaching functions like workshops and the library in the most logical positions - and refurbishes all the studios. The year 2020, says Steele, is the centenary of the AA Diploma, and he would like to see much of it complete by then, but educational priorities and resources could fluctuate. Work has already started on the basement workshop under No 37 together with a lot of enabling works to prepare for subsequent phases.

Clare Wright started with a forensic investigation into the houses' history and in particular the AA's occupation of them, identifying the significant elements of heritage, and the potential for change as well as the sequence of change in the past. Similar in size and external appearance, their condition and potential for new uses varies. No 37 was built somewhat later than the others because it straddled an underground stream, while others have had walls taken out, replaced, been opened up and subdivided again. Some original features remain, especially on the grand ground and first floors, but many of the subsequent accretions hinder rather than help the educational process, and some such as workshops present challenges for compliance.

Everyone at the AA, explains Wright, has their own image of the institution. As the buildings have the highest level of statutory protection, her task is fraught with controversy. But one reason why English Heritage have listed the terrace at Grade 1 is because of the AA's presence there - despite or perhaps because of the alterations it has made, which if nothing else have proved the flexibility of what were originally intended to be substantial private homes.

When some of the early interventions seemed to be experimenting with the Modernist rhetoric of the 'free plan' by removing party walls, Steen Eiler Rasmussen and John Summerson were instigating a major reappraisal of Georgian urbanism while teaching at the AA.

Frank Duffy senses that the AA's affinity with its location has more to do with the context than the building type. He talks of 'an ecology of professions in the building industry' in the immediate area. As a student in the 1960s he remembers being able to turn up unannounced at Arup's offices a few blocks away for structures tutorials. Acknowledging that it's 'less a geographical reality' now - quantity surveyors Gardiner & Theobald recently vacated one of the newly acquired houses - he believes 'the ghost is still powerful'. Arup's are still in the area, with fellow engineers Buro Happold and Whitby & Bird nearby.

*'A Day in the Life of the AA',
Architectural Association, 34-36 Bedford
Square, Bloomsbury, London: students
taking a break in the Ching's Head*

Wright is very aware of the 'ghosts', mostly benign but occasionally atavistic, and all interacting to create the aura which defines the AA. Her challenge is to maintain and enhance those ephemeral qualities while upgrading its physical space to contemporary conditions, both programmatic and financial, and somehow to update the ecology Duffy remembers and intensify it for Steele's vision of architectural education.

Aura and reality come together most obviously in the circulation spaces. There's a 'genius' says Steele, to having the 'bar in the middle', through which everyone passes and helping to create the sorts of informal encounter that can be just as effective as formal set-piece teaching. The school community, he points out, is 'far, far more

diverse than it has been', with many mid career students doing masters and PhDs as well as the younger diploma students.

Wright explains that one of the most important decisions was to focus vertical circulation around the stairs in Nos 34 and 36, which are already familiar and heavily used. One goes right past the bar. A much-needed lift will be inserted in what was the stairwell in No 35, and this cues a general tidying of levels from the entrance to the principal parts of the complex, greatly facilitating moving around for anyone whatever their degree of mobility.

One attribute of Wright & Wright's plan, thinks Duffy, is to 'get the front door in the right place'. Rather than entering into a relatively narrow corridor, the entrance

will now be directly into No 35, at the centre of the plan and into a space which is now the main lecture room. As well as being more generous it also helps orientation: the lift is straight ahead, with the main stairs close and equidistant on either side.

Behind the stairs but all at the same level, two passageways lead to a new gallery at the rear of the site, but more accessible and far better serviced than the existing gallery in No 36. These spaces encircle a new lecture and presentation hall created out of the basement level Ching's Yard with a new roof at first floor level.

It fulfils an ambition to place the public programme at the heart of the school quite literally, and this configuration has several other advantages. Natural circulation routes reveal lectures and juries to students, staff and visitors without disrupting either the flow or the event, though these spaces could act as overflow galleries for very popular lectures. It also ties together the public spaces – reception, lecture room, gallery and bookshop in a clear and logical way and without impinging on the privacy of teaching and study areas. The roof becomes a terrace to the bar and leads to refurbished studio space at the rear.

Moving the library from the first floor of Nos 34 and 36 to the two floors above gives it more and better space, as well as creating, in Steele's words,

a 'world of collections'

collections' with the slide library and archive. Meanwhile the first floor which retains the grand proportions and much of the original detail becomes an expanded bar and restaurant with spaces that can be divided into private rooms. A later phase indicates a larger, raked lecture hall behind Nos 32 and 33.

Steele sees the development as a commitment to 'the idea that institutions have work to do on themselves', which obliquely answers the general critique Cedric Price, one of the AA's most distinguished alumni, used to level at all institutions, that they should limit their lives and plan for their own extinction. He might, as always, have had something to say about the architecture, but in its potential to combine conviviality with intellectual endeavour, he would have found much to enjoy in Wright & Wright's masterplan.

*EEN BAR, BOEKEN EN EEN POD
MAAR VOORAL DE MENSEN*

DIUM....

**1 DAG
&
1 AVOND**

**“EEN SCHOOL IS EEN PARASIET,
DRAAGT ZORG VOOR HAAR OM-
GEVING. GEEN GEHOORZAME
BRAVE ACTOR MAAR IN STAAT
KRITISCH TE ZIJN.”**

*“De enige overlevingskans
voor een klein schooltje als
de Academie is het zoeken
en vinden van partners”*

**“ANDERE INZET DOOR COMBINATIE MET
BAAN VERGELEKEN MET ANDERE SCHOLEN.
DE FREQUENTIE NEEMT AF, DE SCHOOL
KRIJGT TE MAKEN MET DIRECTEURWISSELIN-
GEN, VERHUIZINGEN, WIJZIGING VAN DE
POSITIE BINNEN
DE HOGESCHOOLSTRUCTUUR”**

***leven lang lerende alumni
student, docent, werkne-
mer, werkgever***

**BEWEGINGSVRIJHEID VOOR
FYSIEKE EN MENTALE REIZEN
NAAR HET BUITENLAND OF BUI-
TEN DE BEDOELDE OMVANG EN
SCHAAL LIJKT VOORBIJ**

“Een architectuurschool is fysiek en geestelijk ergens geworteld, is op vele manieren verbonden met haar omgeving, een school is een parasiet. Maar ze parasiteert niet alleen, ze heeft verantwoordelijkheden voor haar omgeving en is in die zin gehouden zich met die context bezig te houden. Ze is een belangrijke speler in de productie van architectonische en stedenbouwkundige cultuur van haar regio. Tegelijkertijd is een school overal, haar activiteiten overschrijden alle grenzen. Ze draagt kennis van vele plaatsen en daarom is zij niet een gehoorzame, brave actor in de regio, maar is zij in staat kritisch te zijn.”

Met deze uitspraak in een artikel in het vakblad *Archis* in 1998, dat de positieverandering van de architectuurschool schetst zoals deze gedurende de jaren negentig gestalte krijgt, geeft Bert van Meggelen een verantwoording achteraf van een reeks 'buitenschoolse projecten', waarmee de Academie in die periode haar grenzen inderdaad op vele manieren overschrijdt. Directe aanleiding voor het artikel is de presentatie van het internationale project *Coast Wise Europe*. Niet de eerste, maar wel de meest ambitieuze in de reeks; vele honderden studenten en docenten uit verschillende Europese landen werken gedurende drie jaar aan het project. Min of meer parallel aan het reguliere onderwijs wordt de studenten een blik op de buitenwereld geboden en inderdaad een positie als actor in de regionale en internationale architectuurproductie ingenomen.

Als Bert van Meggelen, de belangrijkste aanjager van deze grote internationale projecten, in 1988 wordt benoemd tot directeur, is er van alles aan de hand, zowel intern als extern. De academie ondergaat een reeks van wijzigingen ten aanzien van locatie en organisatiestructuur. In de loop van de jaren tachtig groeit een nieuw zelfbewustzijn en vindt een heroriëntatie op de vormgevende en onafhankelijk-kritische kwaliteiten van het vak plaats. Een geheel nieuwe generatie, later door Bart Lootsma als 'Superdutch' gekenschetst, maakt zijn opwachting en de Nederlandse architectuur wordt internationaal toonaangevend. Vanuit de overheid komt in de jaren negentig architectuurbeleid op de agenda en wordt middels een reeks architectuurnota's een infrastructuur opgezet van ondersteunende instellingen en subsidies.

Rotterdam speelt in deze ontwikkelingen een belangrijke rol. In 1982 organiseert de sectie Architectuur van de Rotterdamse Kunststichting, als eerste in een reeks, de manifestatie AIR (Architecture International Rotterdam) Kop van Zuid. Aan vijf toonaangevende, buitenlandse architecten wordt gevraagd om voorstellen te doen voor herstructurering van de verlaten havengebieden op de zuidoever van de Maas. Het ontwerp-proces wordt begeleid door uitgebreid historisch onderzoek, debatten, workshops, publicaties en tentoonstellingen. Het is uitdrukkelijk geen ontwerpprijsvraag, maar een methode om, met de geschiedenis en bestaande morfologie als vertrekpunt, het ontwerp in een vroege fase in te zetten als toekomstverkenner en katalysator voor vernieuwing. Dit model van ontwerpend onderzoek, dat niet zozeer pasklare oplossingen genereert, maar eerder mogelijkheden exploreert, zou – in Nederland – school maken en ook zijn invloed doen gelden op de latere grote projecten van de Academie.

Grenzen bereikt

Terwijl *Coast Wise Europe* nog loopt, wordt er een tweede internationaal project opgestart en uitgevoerd. Op initiatief van de in Zuid-Afrika opgegroeide Academiestudent Ronald Wall wordt er een internationale ontwerpprijsvraag voor alternatieve, betaalbare woningbouw in de townships van Zuid-Afrika georganiseerd onder de titel *Housing Generator*. In een uitwisselingsprogramma van de Rotterdamse Academie en de Universiteit van Witwatersrand worden gebieden verkend in Durban, East London en Johannesburg. Tijdens een internationale workshop in Rotterdam in 1996, waarbij naast onderwijsinstellingen ook vertegenwoordigers van NGO's, gemeenten en ontwikkelaars aanwezig zijn, wordt het prijsvraagprogramma voor de drie locaties opgesteld. De prijsvraag is open voor internationale deelname, loopt van augustus 1996 tot mei 1997 en wordt gewonnen door een team uit Zuid-Afrika. Het programma en de resultaten worden gepubliceerd in een catalogus *Housing Generator, Integration or Fragmentation*. Uiteindelijk leidt het project tot realisatie, maar vooral ook tot bezinning over en start van een programma voor betaalbare huisvesting in Zuid-Afrika.

LIMIET AAN DE ACADEMIE

Met deze twee gelijklopende internationale projecten is de limiet van wat een betrekkelijk kleine opleiding aankan wel bereikt, zo niet overschreden. De omvang en daarmee de financiering is in de loop van de tijd enorm uitgebreid. Het opgebouwde netwerk van samenwerkende en co-financierende partijen, vooral lokaal, is weliswaar sterk en uitgebreid genoeg om deze last te dragen maar het is de vraag of de academie de organisatorische last op zich moet blijven nemen. De uitstraling is echter enorm, de naamsbekendheid van de school profiteert onmiskenbaar van de projecten en de Rotterdamse Academie heeft zich als relevante architectuuropleiding internationaal op de kaart gezet. Maar de betekenis voor het regulier onderwijs lijkt beperkt. Ook de deelname van de eigen studenten, die immers anders dan veel van de deelnemende internationale studenten naast onderwijs ook een normale baan hebben, aan de langer lopende workshops valt tegen. De frequentie van dergelijke projecten neemt dan ook af. Ook omdat de school in de jaren rond de eeuwwisseling te maken krijgt met directeurswisselingen, verhuizingen en wijzigingen van positie binnen de Hogeschoolstructuur.

Internationale (her)oriëntatie

In 2001, het jaar dat Rotterdam Culturele hoofdstad is (overigens met voormalig Academiecteur Bert van Meggelen als curator), onderneemt Maarten Struijs in de traditie van onderzoeksprojecten als *Coast Wise Europe* en *Housing Generator* voornamelijk op eigen initiatief nog een tussentijds internationaal project onder de titel *Autodentity*. Het onderwerp is auto-mobiliteit, de auto en de (snel)weg. In meer overdrachtelijke zin gaat het over infrastructuur: stromen, netwerken en verbindingen. De vorm van lezingen, excursies, ontwerpateliers en een afsluitende publicatie zijn gelijk aan de eerdere internationale projecten. Ook wordt er internationaal samengewerkt en een bezoek gebracht aan uiteenlopende steden als Sjanghai, Beiroet en Los Angeles. In zekere zin vormt dit project de voorloper van het lectoraat van Maarten Struijs vanaf 2002.

Pas in de jaren 2005-08 komt er weer een internationaal georiënteerd project in de vorm van de *Olympic Odyssey*. In het kader van een Nederlands bid op de organisatie van de Olympische Spelen wordt, grotendeels samen met de Rotterdamse postacademische opleiding het Berlage Instituut, in drie studiejaar in ontwerpateliers gewerkt aan de programmatische en ruimtelijke opgaven die hiermee samenhangen. In een eerste deel worden verschillende organisatie-modellen en locatieopties ontwerpend onderzocht. In een tweede ronde zijn verschillende opties voor stadions het onderwerp. Het project omvat daarnaast studiereizen, naar Barcelona, Montréal en Peking, en een laboratorium, *Olympic Tourism*, en resulteert in een publicatie 'Olympisch Vuur' en een gelijknamige tentoonstelling in het NAI.

In het architectuurjaar 2007 volgt een project onder de titel *Tradition Today*. In een reeks workshops, lezingen, debatten en een studiereis, wordt 'de omgang met en betekenis van geschiedenis en traditie in architectuur en stedenbouw' belicht. Het is de eerste keer dat een architectonisch, stilistisch onderwerp wordt gekozen, en in dat opzicht een uitzondering tussen de veeleer op stedenbouwkundige en regionale schaal en opgaven gerichte projecten. Het project start met een internationaal seminar in Museum Boijmans van Beuningen en vervolgt met een studiereis waarbij

Spanningsvelden

Je zou kunnen zeggen dat het *concurrent* onderwijsmodel volwassen is geworden. Nog sterker, het is inmiddels het basis-model voor een *direct ticket* voor de door velen felbegeerde architectentitel. Dat lijkt in eerste instantie alleen maar winst, maar toch bestaat het ideaalmodel niet. Uit het rondetafelgesprek met studenten, alumni en werkgevers voor dit essay blijken er naast positieve ervaringen spanningsvelden te zijn in de uitvoering. Die hebben ten eerste te maken met het leermeester-gezel model achter de *concurrent* gedachte. Hoewel de idee van de senior architect die zijn kennis overdraagt op zijn protegés bij het romantische beeld van het traditionele architectenberoep hoort, pakt dat in de dagelijkse praktijk vaak anders uit. Een werkgever die een Academiestudent in dienst neemt, krijgt er bovenop zijn wettelijke verplichtingen als werkgever taken als opleider bij. Zo is in de *Handleiding Buitenschools Curriculum 2015-2016* bijvoorbeeld bepaald dat "De werkplek de condities moet bieden om kennis op te doen met alle facetten van het planvormings- en uitvoerings- of implementatieproces: opdrachtverlening, ontwerp, project-en/of bouwvoorbereiding, uitvoering of implementatie en algemene zaken als recht en regelgeving, bureauorganisatie en samenwerken, overleggen, onderhandelen enz." Zakelijk levert dit een spanningsveld op. Meest praktisch is er het probleem van de tijd. Dat geldt voor de academiestudent die vanwege de studieverplichtingen niet altijd flexibel is om over te werken voor een deadline. Maar het geldt vooral voor de werkgever die niet de tijd heeft of neemt om de academiestudent te helpen bij zijn studieprojecten, of juist relevante praktijkkennis over te dragen. Onder invoering van de BEP krijgen overigens alle werkgevers die BEP kandidaten in dienst hebben een vergelijkbare, hoewel minder zwaar belaste rol. Een ander zakelijk spanningsveld is dat leren'fouten maken' betekent. Zonder fouten geen leercurve. Dat is feitelijk ook wat de Academie van de werkgever vraagt. Voor een efficiënte bedrijfsvoering is het echter juist belangrijk dat iedereen doet waar hij al goed in is in plaats van hem of haar in het diepe te gooien. Uit het rondetafelgesprek blijkt ook dat zowel werkgevers als studenten deze spanningen in de dagelijkse praktijk ervaren. De verschillen tussen de intensiteit waarmee de bureaus hun rol als opleider uitvoeren blijken groot. Paradoxaal is dat bureaus die wellicht het meest inspireren niet per definitie de beste opleiders zijn. Dat kan voor studenten nog wel eens een duivels dilemma opleveren. Voor de

1 Wanrooy, M.
(2001) *Leidinggeven
tussen professionals*.
Scriptum

2 Enning, G. en Van Doorn, A.
'Het Wat en Waarom van
de Beroepservingsperiode.
Een kleine geschiedenis van de
Wet op de Architectentitel. In: *De
Architect*, december 2014 - januari
2015 pp 44-49

*EEN EIGEN INGANG & RUIMTE
NAAST HET TE LENEN SCHOOL*

GEBOUW

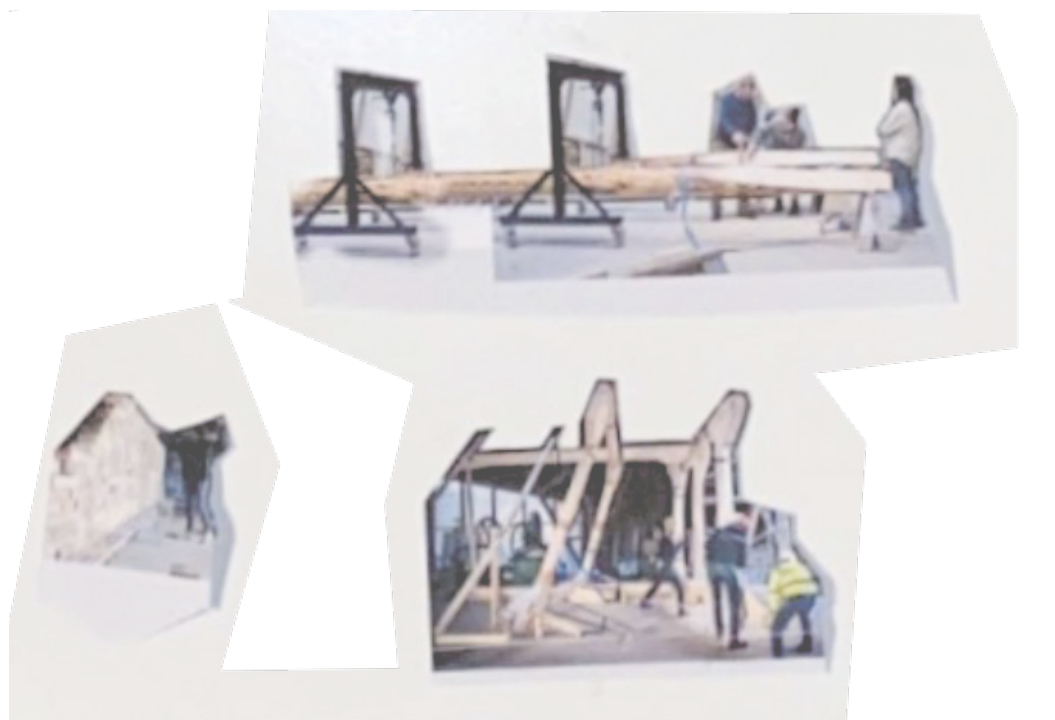

NIEUWE CULTUUR

Medestudenten zijn trots als ze een nacht door heb- ben gehaald

**KLIMAATCRISIS
VEREIST MENTALE EN CULTURELE
TRANSITIE**

Ambassadeurs voor een alternatieve toekomst

Renske van der Stoep
Thijs van Spaandonk

Ambassadeurs voor een alternatieve toekomst
We kijken terug op vier jaar Rotterdamse Klimaatopgave, waarvan we twee jaar ook nog eens extra op de feiten werden gedrukt door de wereldwijde pandemie. Enerzijds zagen we hierdoor de stand van het klimaat door een vergrootglas, anderzijds heeft het veel invloed gehad op het welzijn van de studenten.

De eerste twee jaar stonden vooral in het teken van het verkennen van de klimaatopgave in relatie tot architectuur en stedenbouw. Er werd ontworpen met materialen die minder schadelijk zijn voor de biosfeer, er werden typologische verkenningen gedaan naar de omgang met extreme weersomstandigheden, er werd gedacht over de toekomstige ontwikkeling van de haven en er werd ontwerpend onderzocht hoe de technische verduurzaming van gebouwen ook tot een sociaal-maatschappelijke verduurzaming van een buurt kan leiden.

De afgelopen twee jaar hebben we ondervonden dat de klimaatcrisis vooral een culturele en mentale transitie vereist die gaat over hoe we onszelf positioneren, als ontwerper en als mens. Willen we daadwerkelijk de klimaatcrisis tot een enigszins positief einde brengen, dan moeten we ons hiertoe leren verhouden.

Ook voor dit studiejaar, ons laatste jaar, hebben we met het studioteam weer een rijk programma samengesteld. Een breed spectrum aan thema's, leerdoelen en vaardigheden heeft een plaats gekregen in het curriculum, waarin twaalf studio's voor 9 tot 12 studenten zijn opgenomen.

Samen met Mark Minkjan werken we toe naar een afronding van onze periode aan de academie. Dat doen we aan de hand van ons curatorial statement, waarin we zes thema's hebben geagendeerd:

- De extremen
- De/het andere
- De commons
- Het afscheid
- Hoe we bouwen
- Cultuur van de praktijk

We zetten dit jaar nog meer in op de academie als vrije ruimte, waarin we op zoek gaan naar nieuwe instrumenten en producten voor de verbeelding en de presentatie van de ruimtelijke voorstellen. Per studio zal er een sterkere focus liggen op een specifiek product. We verwachten dat daarmee de kwaliteit van het werk belangrijker wordt dan de kwantiteit. De lessen die studenten en docenten binnen de veilige ruimte van de academie met elkaar ontwikkelen blijven niet binnen die wanden. We nodigen gasten uit om presentaties, lezingen en gesprekken bij te wonen waarin deze lessen worden gedeeld en brengen de resultaten van het collectieve leerproces naar de verschillende podia en platforms in de stad. Maar het belangrijkste instrument om de gezamenlijke lessen te delen zijn de studenten en docenten zelf. Wij zijn de ambassadeurs die verbeeldingen van een alternatieve toekomst vertalen naar een nieuwe praktijk.

Architectenwerk is steeds minder een intellectuele en creatieve bezigheid

De werkcultuur bij architectenbureaus moet op de schop. De behoefte aan ruimte voor experiment, jong talent en nieuwe en diverse inzichten is groot. Maar dit kan alleen als we reflecteren op de huidige architectenpraktijk. Daarnaast moeten het opdrachtgeverschap en de aanbestedingscultuur veranderen. Tenminste dit was de rode draad die Thijs van Spaandonk en Merel Pit haalden uit de eerste gesprekken die ze voerden voor de podcast 'Hoe werkt de architect'. Of valt het eigenlijk allemaal wel mee en moeten we gewoon er het beste van maken, zoals de Rijksbouwmeester in de laatste aflevering beweert?

Tekst: Thijs van Spaandonk en Merel Pit

Hoe is het om te werken in de architectenbranche? Het standaard idee dat werken in een architectenbureau gepaard moet gaan met eindeloos overwerk en een hiërarchische structuur gebouwd rond de naamgever van het bedrijf blijkt tijdens de zeven gesprekken – gelukkig – maar deels de praktijk.

De reden? Er is niet één type ontwerpbureau, zoveel is duidelijk na de gespreksreeks met Amal Habti, Bruno Vermeersch, Inger Kammeraat, Marlies Rohmer, Jolijn Valk, Jeroen van Schooten en Francesco Veenstra. Waar het ene bureau drijft op een poule van stagiaires, werkt het andere in een netwerk van andere zelfstandig ondernemers of in een solide verband met meerdere partners die elk hun eigen expertise hebben. Daarmee is werken op architectenbureaus heel verschillend en is er wel degelijk een keuze in hoe de werkomgeving in te richten, voor zowel de werkgever als de werknemer.

De vraag van de opdrachtgever

Wat wel in elk bureau – van klein tot groot – geldt: het werk wordt gedictieerd door de vraag van de opdrachtgevers. Helaas is deze vraag, zeker sinds de vorige crisis ruim tien jaar geleden, steeds beperkter geworden. Niet alleen in opdrachtomvang, de budgetten van de architect als percentage van de bouwsom zijn flink geslonken, maar ook inhoudelijk en qua verantwoordelijkheid in het proces. 'Je wordt haast gedwongen door opdrachtgevers om hoogbouw te maken waarin je eigenlijk niet fatsoenlijk de lift in en uit kan', aldus [Jeroen van Schooten](#), partnerarchitect Team V. Volgens hem knijpen opdrachtgevers alles uit tot het minimum, onder het motto van: 'dat hoeft niet van de regelgeving'.

Opdrachtgevers knijpen alles uit tot het minimum onder het motto van: 'dat hoeft niet van de regelgeving'

Zonder de jaren negentig valselijk te romantiseren keken een aantal van de gasten met veel plezier terug op deze tijd. Zo was toen een ontwerpopdracht voor een school ook een vraag naar typologische verkenning en verdieping, terwijl nu vaak het ruimtelijke programma van eisen al is uitgewerkt door een aanbestedingsorganisatie. Daarvan afwijken is haast onmogelijk. Dat maakt dat het ontwerpwerk steeds minder een intellectuele en creatieve bezigheid maar steeds meer een uitvoerend beroep.

Overwerk

Overwerk was een belangrijk onderwerp dat in veel gesprekken terugkwam. Op zich kan een keer overwerken geen kwaad. Samen met collega's tot laat in de avond maquettes maken voor een toffe en goedbetaalde ontwerpprijsvraag draagt bij aan de teamspirit en kan het zelfs energie geven. *Work hard, play hard*. Rohmer was zo in staat in relatief korte tijd een enorme groei door te maken. Als professional én als ondernemer.

Helaas wordt het architectenwerk steeds meer wordt gedomineerd door strakke budgetten, waardoor overwerk geen creatief *teamwork* meer is, maar de enige manier om de uitwerking op tijd en binnen budget gereed te krijgen. Zo levert overwerk vooral stress op. **Bruno Vermeersch**, 'Ik maak me vooral zorgen om de komende generatie, pas afgestudeerden die denken dat ze altijd "aan" moeten staan. Alleen daarom al moeten we dit anders gaan organiseren.' Want volgens hem ontstaat in de vrije tijd het oorspronkelijke idee: 'Vrije tijd is de moeder van alle gedachtes'.

Hoe komt hij alleen aan die vrije tijd? Overwerk is niet zomaar opgelost. Het idee dat je pas een goed project hebt gemaakt, als je jezelf kapot hebt gewerkt, is hardnekkig. Zo vertelde **Amal Habti**, student aan de Rotterdamse Academie van Bouwkunst en in dienst bij PRO architecten, dat ze dit niet alleen van de docenten meekrijgt, maar dat deze visie ook door studenten zelf in stand wordt gehouden. Medestudenten vertellen trots als ze een nacht hebben doorgehaald voor een belangrijke presentatie.

Tegelijkertijd proberen grote bureaus deze overwerkcultuur wel te doorbreken. Bij MVRDV mogen medewerkers bijvoorbeeld niet meer zomaar tot diep in de nacht doorwerken, hoe graag sommigen dat ook willen. Daarvoor hebben ze eerst toestemming van hun leidinggevende nodig, vertelt **Inger Kammeraat**, . Vervolgens krijgen ze tijd voor tijd.

Hierop doordenkend vroegen wij ons af: hoe verhoudt ons idee van een veilige werkomgeving zich tot een bouwplaats in bijvoorbeeld Saudi-Arabië of India? 'De architectuur die wordt gemaakt, is een afspiegeling van de maatschappij en toont ook een toekomstig beeld daarvan', stelde Valk. Zijn architectenbureaus dan niet ethisch verplicht om principiële positie te nemen met betrekking tot het werken aan de projecten in hun portfolio's? Een lastige vraag die in deze podcastreeks onbeantwoord bleef.

Ploetersaars versus Rijksbouwmeester

Na de eerste zes gesprekken kregen we wel het gevoel dat onze stelling werd gedeeld, ook onze gasten vonden dat een verandering van de werkcultuur nodig is. Terugkijkend stemt het ons positief dat het bewustzijn over de werkomgeving groeit en dat veel bureaus hierin stappen maken door ruimte te geven aan de behoeftes van medewerkers en diversiteit op de agenda te zetten.

“

Is de meerwaarde van de ontwerper niet juist het vermogen om integraal te kunnen denken en verbeelden?

Maar om de werkcultuur echt aan kunnen te pakken is introspectie nodig. Want als het vak steeds meer uitvoerend is, rijst de vraag of de manier waarop we al dat creatieve talent inzetten niet zonde is. Is de meerwaarde van de ontwerper niet juist het vermogen om integraal te kunnen denken en verbeelden? Maar hoe onttrekken we ons als vakgemeenschap aan de steeds strakkere randvoorwaarden van de markt?

Tenslotte is een verandering van opdrachtgeverschap essentieel, waarbij veel meer ruimte is voor ontwerpend onderzoek en typologische vernieuwing, tegen betere voorwaarden. Ook verdienen jonge bureaus meer kansen door ze bij bepaalde aanbestedingen voor te trekken op de gevestigde orde. Ongelijk beleid om tot gelijkheid te komen.

Als Rijksbouwmeester hoopt Veenstra dat ook andere bureaus kansen pakken om aanbestedingen binnen te halen. Het valt hem op dat architectenbureaus snel terugvallen op veiligheid. Zelfs toen de bij een aanbesteding de vorm van de aangeleverde documenten werd losgelaten, bleven volgens hem bureaus dezelfde producten aanleveren i.p.v. dat ze lef tonen. 'Het blijft lastig om vrijheid te nemen als het mag.'

Om prijsvragen te kunnen winnen is het in zijn ogen solidariteit binnen de branche belangrijk. 'Bureaus die het goed hebben moeten lef tonen.' Zij kunnen voor verandering in de branche zorgen. 'Als de grote bureaus de kleinere bureaus op sleeptouw nemen kunnen er mooie projecten ontstaan.'

Zijn reactie vraagt om bezinning: zijn wij dan te veel op zoek naar de revolutie, waartoe Jeroen van Schooten uitriep? Of heeft hij, vanuit zijn lange werkervaring – als partner bij Mecanoo, als BNA-voorzitter en als oprichter van Vakwerkarchitecten – een andere visie op het vak dan de ploetersaars onder wie wij ons begeven?

Een ander voorbeeld is 'Tradition Today', een project dat de Academie organiseert als onderdeel van het architectuurjaar 2007. Ontstaan vanuit het idee dat historiserende architectuur een interessante propositie zou zijn voor Rotterdam, zijn er excursies, debatten en ontwerpessies rondom het thema traditionalisme georganiseerd. Van der Klooster: "In 2010 organiseerde Hans van der Heijden vervolgens een serie debatten over hetzelfde thema. Op die manier wordt zo'n onderwerp onderdeel van het culturele debat, van het denken over de stad. Inmiddels staat de omgang met historisch erfgoed op de politieke agenda. In dat soort lange lijnen speelt de Academie een rol." Zij is dus niet zozeer een stedelijke opiniemaker, maar heeft wel een belangrijke functie in de ondersteunende lijn. "De impact van een bepaald gesprek moet je niet lineair zien, het ontstaat in een bepaalde sfeer, een bepaalde cultuur en heeft daar zelf ook weer invloed op", zo stelt van der Klooster. "Gebeurtenissen zijn over het algemeen geen direct gevolg van een bepaald debat. Maar als je dat debat niet voert, dan ontstaat die toekomstige cultuur niet."

Sleutelen aan de stad

Complementair aan de fluisterende invloed van de Academie op de veranderende stadscultuur zijn haar alumni. Een rondgang langs een aantal beeldbepalende Rotterdamse alumni laat zien dat zij zich op verschillende niveaus mengen in het stedelijke debat, niet zelden vanuit posities die ze gedurende hun studie aan de academie geformuleerd hebben. Zo iemand is *Duzan Doepel*, mede-oprichter van bureau Doepel Strijkers. "Mijn afstudeerproject was een onderzoek naar hoe je op een metabolistische manier de problemen in de stad op kunt lossen. Dat metabolistisch denken, dus simpel gezegd werken aan een circulaire en inclusieve stad, is me altijd bijgebleven." Als resultaat daarvan zijn er nu de Rotterdamse Metabolisten, een netwerk van Rotterdamse architectenbureaus dat duurzame en circulaire stedelijke ontwikkeling tot gemeengoed probeert te maken.

Van een ander type engagement is *Robbert de Vrieze*. In 2012 studeert hij af op een project getiteld 'de architectuur van politiek / de politiek van architectuur' en een jaar later is hij initiatiefnemer van 'WIJ Delfshaven', 'een (a-)politieke beweging die de macht van burgerkracht wil versterken', die bij de verkiezingen twee zetels haalt in de Gebiedscommissie Delfshaven. *De Vrieze*: "Het idee om WIJ Delfshaven op te richten ontstond heel spontaan. We moesten toen in heel korte tijd een programma maken en campagne voeren. Ik kon dat zo snel doen omdat ik me voor mijn afstuderen al had verdiept in democratische vernieuwing."

Door middel van zijn alumni manifesteert de Academie zich dus wel degelijk als het laboratorium voor de stad waar Frits Palmboom een pleidooi voor hield. Dat studenten zich tegenwoordig zelden tijdens hun studie al in het stedelijke debat manifesteren, is wellicht niet verrassend. Naast het zoeken naar aansluiting bij de huidige generatie stadsmakers is het onderwijs verzakelijk (er wordt korter gestudeerd en het onderwijs is meer ingebed in allerlei eisen en regels) en duurt het nu eenmaal enige tijd voordat posities uitgekristalliseerd zijn.

Het engagement van deze alumni is echter een essentieel onderdeel van het onderwijs op de academie.

Aan de activistische kant van dat spectrum vinden we ZUS, waar student Elma van Boxel mede aan het roer staat. "Onze grote fascinatie is hoe je een stad als Rotterdam goed werkend krijgt. Hoe zorgen we ervoor dat we hem beter achterlaten dan we hem aantreffen?" Met de herontwikkeling van het Schieblock en de bouw van de 'Luchtsingel' heeft ZUS een verpauperd gebied stukje bij beetje omgetoverd tot levendig stuk stad.¹ Van Boxel: "Dit was bedoeld als een kritiek op hoe het vaak gaat in Rotterdam. Als je het aan de markt over had gelaten was deze plek namelijk nog steeds een holle kies geweest."

Maar ook achter de schermen roeren alumni zich. *Jago van Bergen* en *Evert Kolpa* namen in 2009 het initiatief tot *Agenda Rotterdam*, een document waarin een groep Rotterdamse architecten een aantal aanbevelingen voor de stad formuleren. *Kolpa*: "In die tijd zag je dat de gemeentelijke overheden in Rotterdam zwaar aan het bezuinigen waren, en wij hadden de indruk dat daardoor taken bleven liggen. Door middel van *Agenda Rotterdam* wilden wij een bijdrage leveren." De aanbevelingen vonden hun weg naar verschillende beleidsdocumenten en leidde tot de oprichting van het architectenplatform, waarin een representatieve doorsnede van Rotterdamse architectenbureaus overlegt met de wethouder stedelijke ontwikkeling.

Die houding is geheel in lijn met het onderwijs van de Academie. "Door de focus die we in het onderwijs leggen op maatschappelijk bewustzijn, zelfstandige positionering van studenten en Rotterdam hopen we dat architecten en stedenbouwkundigen die bij ons afstuderen een positie innemen in het maatschappelijk debat in Rotterdam," aldus *Chris van Langen*. Tegelijkertijd is hij de eerste om de rol van de Academie te relativeren. "Op het moment dat iemand als Elma van Boxel of *Robbert de Vrieze* zo'n heldere positie inneemt, kun je dat niet claimen als academie - dat hebben ze vooral zelf gedaan." Maar of het engagement nou aangeleerd of aangemoedigd is, dat deze ontwerpers een plek vinden in Rotterdam en de vanzelfsprekendheid waarmee zij sleutelen aan de stad is zeker óók een verdienste van de Academie.

Architectuur is een culturele daad

Is het dan goed, zoals het nu gaat: de Academie in de ondersteunende lijn, haar alumni aan het front? Of zou de Academie zichzelf duidelijker moeten positioneren? Hoe zouden we de relatie tussen stad en Academie in de toekomst kunnen denken? *Bert van Meggelen* weet het wel: "De enige overlevingskans voor een klein schoolje als de Academie is het zoeken en vinden van partners. Of dat nou gaat om interessante architectenbureaus, de gemeente, het Nieuwe Instituut, of het Havenbedrijf." Op gezette momenten een brug slaan naar alle Rotterdammers zou daar een onderdeel van moeten zijn, vindt *Joost Schrijnen*: "Hoe kun je als academie nadenken over de betrokkenheid van stedelingen bij het maken van architectuur? Dat is misschien niet de eerste gedachte van een directeur van de academie,

VOORTBOUWENDE
ACADEMIE

ARTIKELN
STATEMENTS
REFERENTIES
COLLAGES

OVER DE VRAAG WAT DE ACADEMIE IS
EN ZOU MOETEN ZIJN

